

Кругляк М. Э. „Половой вопрос” в жизни студенчества подросийской Украины (вторая половина XIX – начало XX вв.)

В статье рассмотрено место полового вопроса в повседневной жизни студенчества подросийской Украины второй половины XIX – начала XX вв., проанализировано участие молодежи в разворачивании в России „сексуальной революции” начала XX в., определено отношение государства и общественности к состоянию сексуального здоровья студенчества.

Ключевые слова: студенчество, „сексуальная революция”, „лига свободной любви”, венерические заболевания, „санинцы”.

Kruglyak M. E. The „Sexual Question” in the Life of Students of Under-Russian Ukraine (2nd half of the 19th – the beginning of the 20th cc.)

In the article the place of sexual question in everyday life of students of Under-Russian Ukraine of the 2nd half of the 19th – the beginning of the 20th cc. is reviewed, the participation of the youth in initialization of the „sexual revolution” in Russia in the beginning of the 20th century is analysed, the governmental and public concern about the state of sexual health of students is determined.

Keywords: students, „sexual revolution”, „league of free love”, venereal diseases, „Sanin followers”.

УДК 94(477.7)“18/19”:314.7

Я. В. Бойко

ЗАСЕЛЕННЯ ТАВРИДИ СХІДНИМИ СЛОВ'ЯНАМИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті розглянуто процес заселення Тавриди східними слов'янами у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Визначено місця виходу, чисельність переселенців, висвітлено географію їхнього розселення у містах і повітах Криму та Північної Таврії. Розкрито розміщення східних слов'ян у міській та сільській місцевості Таврійської губернії, висвітлено етнічний склад та структуру зайнятості її населення на зламі ХІХ-ХХ ст.

Ключові слова: переселенці, мігранти, еміграція, розселення, розміщення, східні слов'яни.

Висвітлення історії заселення і освоєння Північного Причорномор'я (Новоросії) та її складової частини – Тавриди (Криму і Північної Таврії)¹ східними слов'янами у другій половині ХІХ ст., набуває на сьогоднішній день особливого значення у зв'язку з пошуками інтелектуальною елітою шляхів стабілізації соціальних відносин, а також засобів вирішення етнополітичних проблем, як у Північному Причорномор'ї, так і на Кримському півострові зокрема.

Крим, через своє географічне розташування, може перетворитися, найближчими роками, в найважливіший стратегічний форпост Росії у Північному Причорномор'ї. У разі успішної модернізації російського Чорноморського флоту, що базується в Севастополі, на нього буде покладена значна частка відповідальності за підтримку міжнародної безпеки в Чорноморському басейні, а також за його межами. Активна зовнішньополітична діяльність Росії в Криму, останнім часом, пояснюється загостренням суперечностей між провідними геополітичними гравцями сучасності за доступ до природних ресурсів Євразії, а також за контроль над сухопутними і морськими шляхами їх просування на ринки країн Західної Європи. У зв'язку з цим експертне співтовариство розвинених країн, уже сьогодні, виявляє підвищену зацікавленість до різних аспектів історичного минулого і певних сторін господарського життя країн Північного Причорномор'я та його окремих територій, зокрема, Кримського півострова.

Об'єктом дослідження виступає міграція населення у Північному Причорномор'ї (Новоросії), предметом – заселення Криму і Північної Таврії східними слов'янами у другій половині ХІХ ст. Метою дослідження є висвітлення процесу заселення Тавриди східними слов'янами, а також з'ясування питань пов'язаних з її територіальним розміщенням та зайнятістю у вказаний період.

Історія заселення і господарського освоєння Тавриди (Криму і Північної Таврії) східними слов'янами завжди викликала підвищену зацікавленість серед учених і політиків. Проте, вказана проблема, з ряду причин, не знайшла поки що належного висвітлення в українській та зарубіжній історіографії. Особливо це стосується другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – періоду становлення і розвитку ринкової економіки. Дорадянські, радянські і пострадянські дослідники накопичили певний фактичний матеріал, проте невелика кількість опублікованих статей і газетних заміток із цієї проблеми носить, за незначним виключенням, фрагментарний, почасти поверхневий характер. Найцікавішими тут, на думку автора, є роботи К.Ф. Германа, А.А. Скальковського, В.М. Кабузана і С.А. Секірінського [1-7].

З метою поглибленого висвітлення зазначеної проблеми автором були задіяні матеріали Російського державного історичного архіву в Санкт-Петербурзі (РДІА), Російського державного архіву стародавніх актів (РДАСА), Державного архіву Російської Федерації (ДАРФ), Російського державного архіву економіки (РДАЕ),

¹ До складу Тавриди (до 1917 р.) входили Кримський півострів та Північна Таврія, яка складалася з Бердянського, Дніпровського та Мелітопольського повітів.

Санкт-Петербурзької філії архіву Російської Академії наук (СпбФАРАН), а також обласних архівів країн Північного Причорномор'я.

Опрацювання матеріалів дореформених ревізій (переписів) населення, даних загальних переписів населення Росії 1897 і 1917 рр., аналіз щорічних звітів губернаторів і соціально-економічних додатків до них за період із 1803 по 1917 рр. та ряду інших джерел дало змогу значно розширити уявлення про причини і характер вказаних міграційних процесів у зазначений період. Також висвітлити основні напрямки міграційного руху та встановити кількісні характеристики міграційних потоків, почасти з'ясувати їхній вплив на формування ринку робочої сили, надати дані про розподіл праці, що склався у Тавриді наприкінці XIX ст.

Заселення Тавриди в кінці XVIII – на початку XIX ст. здійснювалося в основному під егідою уряду. Для цієї мети ним виділялися (до 1812 р., особливо в Північній Таврії) значні масиви вільних казенних земель. Водночас мали місце випадки самовільного заселення селянами вільних земельних ділянок при сільських громадах новостворених поселень, а також приватновласницьких земель, за домовленістю між сторонами [8, с. 67–69].

Протягом 1812–1860 рр. урядова колонізація Тавриди поступово згортається, проте посилюється притік самовільних мігрантів, що селилися на землях середніх та великих за розмірами приватновласницьких господарств. Надто це виявилось після розпродажу у 1814–1815 рр. 440 тис. дес. казенної землі у Північній Таврії, переважна кількість якої була скуплена на відкритих аукціонах поміщиками та чиновниками [9, арк. 139–140, 177–178].

Після приєднання Росією Криму (1873 р.), із початку 1780-х рр. і по 1860 р. у Таврійську область (згодом губернію) легально переселилося 93,2 тис. душ чоловічої статі (186,4 тис. чоловік обох статей). Виселилося з неї за вказані роки 10,3 тис. душ чол. статі [5, с.19–20; 10, арк. 182–233]. Переважна частина переселенців дореформеного періоду селилася в Північній Таврії, де виникла основна маса населених пунктів, заснованих мігрантами у вказаний час. Левова частина переселенців прийшла з Полтавської, Чернігівської і Курської губерній. Менш активну участь у легальному заселенні Тавриди, за даними губернаторських звітів, брали переселенці Воронежської, Тамбовської, Тульської, Калузької, Московської, Орловської, Пензенської, Смоленської та Слободсько-Української губерній. На зламі XVIII-XIX ст. активну участь в заселенні Тавриди прийняли також викликані урядом німецькі колоністи і євреї. Останні за вказівкою уряду розселяли переважно в містах з цілком розвитку місцевої торгівлі [8, с. 69–70]. Що ж до Кримського півострова, то він почав активно заселятися лише з 1860 року.

Черговим поштовхом до активного заселення Тавриди послужила масова еміграція татар і ногайців до Туреччини протягом 1860–1862 рр. Тоді в Османську імперію переселилося 104,2 тис. душ чол. статі (214,4 тис. душ обох статей) [11, арк. 5–6; 12, арк. 5–7; 13, арк. 5–6; 14, арк. 873–874]. Вказана міграційна хвиля була викликана здебільшого релігійними мотивами, посиленними несприятливими економічними та соціальними чинниками у місцях попереднього перебування мігрантів. Земельні ділянки, покинуті татаро-ногайським населенням, почали активно заселятися державними селянами та іншими верствами населення, викликаними російським урядом із губерній Лівобережжя і Правобережжя України, а також Центрального Чорнозем'я. До кінця 1862 р. у Тавриду переселилося 5,4 тис. сімей (40 тис. душ обох статей) [15, арк. 180 зв.; 16, с. 82–83].

У пореформений період, в умовах урядової заборони на вільне пересування, заселення Тавриди здійснювалося в основному (за винятком 1860–1862 рр.) нелегально [17, с. 62–63; 18, с. 125–126].

Упродовж 60–90-х рр. XIX ст., за даними губернаторських звітів і матеріалів першого загального перепису населення Росії 1897 р., на території Тавриди поселилося не менше 238,2 тис. осіб, що вийшли з 96 губерній Російської імперії. Основну масу переселенців Тавриді дали 49 губерній Європейської Росії – 223,9 тис. осіб (94,0%). Найбільше мігрантів прийшло з Лівобережжя України – 55,5 тис. (23,3%), Правобережжя України – 19,1 тис. (8,0%), Центрального Чорнозем'я – 52,0 тис. (21,8%) та Білорусі – 10,1 тис. осіб (4,3%). Значну частину переселенців Тавриді дали сусідні новоросійські губернії [19, с. 44–53].

Із 223,9 тис. переселенців 49 губерній Європейської Росії, зафіксованих у Тавриді, 116,6 тис. осіб (49%) розселилося у містах і повітах Північної Таврії, а 121,6 тис. (51%) – в містах, повітах і градоначальствах Криму. Чисельність переселенців 45 губерній Європейської Росії (без мігрантів 4-х губерній Новоросії) складала у Тавриді, згідно перепису, 159,4 тис. осіб (66,9%), із них у Північній Таврії розмістилося 79,2 тис. осіб (49,7%), в Криму – 80,2 тис. осіб (50,3%).

Найбільшу кількість переселенців Тавриді дали губернії Лівобережної України. Із 55,5 тис. мігрантів цього регіону 32,5 тис. осіб (58,6%) розташувалося у Північній Таврії, а 23 тис. осіб (41,4%) – у Криму. Друге місце за кількістю переселенців, що оселилися у Тавриді, займали мігранти Центрального Чорноземного району. Із 52 тис. представників району 23,7 тис. (45,6%) розмістилися у Північній Таврії, а 28,3 тис. осіб (54,4%) – у Криму. Третє місце серед новоселів Тавриди посіли переселенці губерній Правобережжя. Із 19,1 тис. мігрантів району 10,9 тис. (56,9%) мешкало у Північній Таврії, а 8,2 тис. (43,1%) – на півострові. Чисельність переселенців із Білорусі складала у Тавриді 10,1 тис. осіб (4,2%). Із них у Північній Таврії осіло 4,7 тис. (46,5%), у Криму – 5,4 тис. (53,5%). *Детальні погубернські дані з розміщення переселенців у містах і сільській місцевості Тавриди представлені в табл. 1. Дані з розміщення переселенців у двох складових частинах Тавриди - в Криму та Північній Таврії висвітлені в табл. 2.*

Із 116,6 тис. переселенців 96 губерній Росії, що поселилося у Північній Таврії в містах мешкало 16,4 тис. осіб (14,1%), в сільській місцевості - 100,2 тис. осіб (85,9%). Відповідно, із 113,8 тис. переселенців 49 губерній Європейської Росії у містах мешкало 15,7 тис. осіб (13,8%), у повітах – 98,1 тис. (86,2%). Із 79,2 тис. переселенців 45 губерній у містах Північної Таврії мешкало 10,9 тис. осіб (13,8%), у повітах – 68,3 тис. (86,2%).

У порайонному розрізі розміщення переселенців у материкових повітах Тавриди мало наступний вигляд: чисельність мігрантів Центрального Чорнозем'я, що розмістилися у Північній Таврії, склала 23,7 тис осіб (20,3%). Із них у містах мешкало 3,8 тис. осіб (15,8%), у повітах – 19,9 тис. (84,2%). Переселенці Лівобережної України склали у вказаному районі 32,5 тис. осіб (27,9%). Із них у містах розташувалося 2,9 тис. (8,8%), у повітах – 29,7 тис. (91,2%). Мігранти Правобережжя становили 10,9 тис. осіб (9,3%). Із них у містах мешкало 0,9 тис. (8,2%), у повітах – 10 тис. осіб (91,8%). Переселенці із Білорусі склали 4,7 тис. осіб (4%). Із них у містах мешкало 1,9 тис. (40,4%), у повітах – 2,8 тис. (59,6%). Переселенці чотирьох сусідніх губерній Новоросії склали у Північній Таврії 34,7 тис. осіб (29,8%). Із них у містах району осіло 4,8 тис. (13,9%), у повітах – 29,9 тис. (86,1%). *Погубернські дані із розміщення переселенців у Північній Таврії див. в табл. 3.*

У Криму, із 121,6 тис. переселенців 96 губерній Росії, у містах мешкало 79,2 тис. осіб (65,1%), у сільській місцевості – 42,4 тис. (34,9%). Із 110,1 тис. мігрантів 49 губерній Європейської Росії, що розселилися у Криму, в містах мешкало 69,6 тис. осіб (63,3%), у повітах – 40,4 тис. (36,7%). Із 80,2 тис. переселенців 45 губерній у містах Криму осіло 46,9 тис. осіб (58,4%), у повітах – 33,4 тис. (41,6%).

Найбільшу кількість переселенців Криму дали (без урахування мігрантів сусідніх губерній Новоросії) 7 губерній Центрального Чорнозем'я – 28,3 тис. осіб (23,2%). Із них 10,9 тис. (38,7%) мешкали у сільській місцевості, а 17,3 тис. (61,3%) – у містах. На другому місці за чисельністю переселенців, що оселилися в Криму, стояла Лівобережна Україна, яка дала йому майже 23 тис. осіб (18,9%), із яких 13,2 тис. (57,3%) мешкали у повітах, а 9,8 тис. осіб (42,7%) – у містах. Правобережжя дало Криму 8,2 тис. мігрантів, із яких у повітах мешкало 3,4 тис. осіб (41,8%), а в містах – 4,8 тис. (58,2%). Переселенці Білорусі склали на півострові 5,4 тис. осіб (4,4%) із яких 1 тис. (18,5%) осіла в повітах, а 4,4 тис. (81,5%) – у містах. Мігранти чотирьох сусідніх губерній Новоросії дали Криму 29,9 тис. осіб (24,6%). Із них у містах і градоначальствах півострова мешкало, за даними перепису, 22,8 тис. осіб (76,3%), у повітах – 7,1 тис. (23,7%). *Погубернські дані із розміщення переселенців в Криму див. в табл. 4.*

Серед мігрантів, що поселилися в Тавриді сільське населення складало 70%, дворяни і чиновники – 4,2%, інші стани – 25,8%. Становий склад переселенців Криму і Північної Таврії представлено в табл. 5 [19, с. 2-3].

Відомо, що роль і значення того чи іншого етносу, чи групи споріднених етносів, у соціально-економічному розвитку території довготривалого перебування визначається насамперед їхньою чисельністю, розселенням та місцем в системі суспільного розподілу праці.

Етнографічна складова Тавриди завжди була предметом підвищеної уваги вчених, політиків і краєзнавців. Активні міграційні процеси кінця XVIII – початку XX ст. призвели до суттєвих змін в етнографічній структурі населення як Криму, так і Північної Таврії. Перепис населення 1897 р. зафіксував на території Тавриди представників більш як 40 етносів. Найбільшими етносами були українці, росіяни і татари.

На зламі XIX–XX ст. східні слов'яни склали в Тавриді основну масу населення – 1025 тис. осіб (70,8%). Серед них 611,1 тис. осіб (42,2% від усього населення) були українцями, із них у містах мешкало 30,2 тис. осіб, де вони склали 10,4%, у повітах – 580,9 тис. (50,1%). Росіян було 404,5 тис. осіб (27,9%), із них у містах проживало 142,1 тис. (49,1%), у повітах – 262,4 тис. (22,7%). Білоруси становили 9,7 тис. осіб (0,7%), із них у містах мешкало 0,6 тис. (0,2%), у повітах – 9,1 тис. (0,8%) [19, с. 94–97].

Серед мешканців Тавриди найбільшими етносами окрім східних слов'ян були татари (13,6%), німці (5,4%), євреї (3,8%), болгары (2,8%) і греки (1,2%) (див. табл. 6, 7).

У материкових повітах Північної Таврії східні слов'яни становили 777,6 тис. осіб (86,3%), із них у містах мешкало 45,6 тис. (5,9%), у повітах – 732 тис. (94,1%). Чисельність українців складала у вказаному районі 546,4 тис. осіб (60,6%), із них містичів було 12,3 тис. (2,2%), селян – 534,1 тис. (97,8%). Чисельність росіян становила 223,5 тис. осіб (24,8%), із них у містах мешкало 33,3 тис. (14,9%), у повітах – 190,2 тис. (85,1%). Білорусів нараховувалося 7,7 тис. осіб (0,9%), які мешкали у пропорції: 73 особи (1,0%) у містах, 7,6 тис. (99,0%) у повітах (див. табл. 8).

У Криму східні слов'яни склали 247,7 тис. осіб (45,3%), із них у містах мешкало 127,3 тис. (51,4%), у повітах – 120,5 тис. (48,6%). Чисельність росіян становила на півострові 181 тис. осіб (33,1%), із них у містах мешкало 108,8 тис. (60,1%), у повітах – 72,2 тис. (39,9%). Кількість українців складала 64,7 тис. осіб (11,8%), із них у містах проживало 17,9 тис. (27,7%), у повітах – 46,8 тис. (72,3%). Білорусів було 2,1 тис. осіб (0,4%), із них у містах мешкало 0,6 тис. (27,1%), у повітах – 1,5 тис. (72,9%) (див. табл. 9).

Детальне розміщення східних слов'ян у повітах, містах і градоначальствах Тавриди висвітлено в табл. 10, 11, 12 та в інших роботах автора [20, с. 57; 21, с. 117; 22, с. 353–354, 357; 23, с. 154; 24, с. 29–30; 25, с. 50–53].

Важливе місце у дослідженні економічної історії тієї чи іншої адміністративно-територіальної одиниці займає висвітлення характеру господарювання її населення у певний проміжок часу. Розподіл праці та структура зайнятості населення за основними напрямками трудової діяльності, що склалися в Тавриді наприкінці XIX ст., знайшли своє відображення в табл. 13. У ній визначається кількість і питома вага зайнятого населення більш як за 60 видами діяльності, подано кількісні показники щодо чоловічої та жіночої зайнятості, вказано на чисельність утриманців у сім'ях зайнятих та ін. Наведені дані свідчать про те, що наприкінці XIX ст. із 424,5 тис. осіб працездатного віку (29,3%), 46,7% зайнятого населення Тавриди, займалася переважно землеробством (у т.ч. городництвом і садівництвом), 1,6% – тваринництвом, 1,6% – переробкою рослинної і тваринної сировини. Чимало людей працювало як прислуга, поденники (13,4%), дещо менша частина населення займалася різними видами торгівлі (5,1%), виготовленням одягу, взуття

(3,2%), будівельними та ремонтними роботами (2,9%), обробкою металів (2,2%), дерева (1,3%), наданням транспортних послуг (2,7%), рибальством і полюванням (0,9%) та ін. [26, с. 420–435; 27, с. 42–48; 28, с. 18–35; 29, с. 117–118; 30, с. 120, 124].

Розподіл праці за основними напрямками (видами) діяльності, зайнятість та питома вага східних слов'ян, відносно усього зайнятого населення Тавриди, висвітлені в табл. 14. В цілому, по губернії, питома вага зайнятих росіян складала 35 %, українців – 34,5%, білорусів - 0,7 %. Разом східні слов'яни складали, серед усього зайнятого населення Тавриди, 70,2% [26, с. 420–435; 27, с. 42–48; 28, с. 18–35; 29, с. 117–118; 30, с. 120, 124].

На завершення варто зазначити, що заселення Тавриди мало своє продовження і на початку ХХ ст., здійснювалося воно, як і в другій половині ХІХ ст., в основному самовільно, за власний рахунок, найчастіше під виглядом відходу на заробітки [31, арк. 1–2; 32, арк. 41–42].

Переважаюча частина мігрантів селилася на землях поміщиків і підприємців. Їх використовували як гарантовано наявну робочу силу в середніх та великих приватновласницьких господарствах губернії [33, с. 3-1008]. Попит на таких наймитів і їхній вплив викликалися переважно розвитком сільськогосподарського виробництва і супутніх промислів, а також наростанням, з кінця ХІХ ст., виселення місцевого малоземельного селянства з середовища колишніх державних селян на отримувані безкоштовно від уряду казенні землі Південного Приуралля і Зауралля [34, арк. 5–9], меншою мірою на Північній Кавказ [35, арк. 1–2; 36, арк. 37]. Основна маса селян переселялася з повітів Північної Таврії [37, арк. 11–12; 38, арк. 12–134; 39, арк. 5, 7, 53, 86; 40, арк. 99–100; 41, арк. 14, 65].

Проведене Таврійським губернським земством в 1912 р. ґрунтовне дослідження соціально-економічного становища губернії вказало на велику кількість прийшлого або “стороннього”, почасти не приписного населення, яке на постійній основі проживало у сільській місцевості Тавриди. Чисельність таких мігрантів сягала 182 тис. осіб. Із них в Криму проживало 106 тис, а в Північній Таврії – 76 тис. осіб [33, с. 1-1008].

Знайдені автором у Кримському державному архіві залишки матеріалів другого Всеросійського перепису населення 1917 р. (який неодноразово переносився, починаючи з 1907 р.), свідчать про те, що чисельність прийшлого (“стороннього”) населення, яке проживало в Тавриді, зросла на початок осені 1917 р., до 210 тис. осіб. Із них в Криму проживало 95 тис, у Північній Таврії – 115 тис. осіб об. ст. [31, арк. 1–2; 32, арк. 41-42]. Основна маса “сторонніх” жила і працювала в середніх та великих, за розмірами, приватних господарствах Таврійської губернії у якості найманих сільськогосподарських робітників, які часто отримували від власника у користування, за плату, житло та присадибні ділянки з правом або без права їх подальшого викупу. Менша частина “сторонніх” знімала житло у сусідніх з приватними господарствами населених пунктах, або будувала його власноруч на орендованих ділянках, у тому числі селянських, за домовленістю з власниками. Переважаюча частина “стороннього” населення, що було складовою частиною населення Тавриди, не мала у власності земельних ділянок, тобто була безземельною. Такий же стан речей у вказаний період, за даними архівних джерел, був характерний і для інших губерній Північного Причорномор'я (Новоросії) [42, арк. 5-6].

Підводячи підсумок короткому огляду міграційних процесів у Криму і Північній Таврії у вказаний період, зазначимо, що приєднання Росією Тавриди, досить важливої в геополітичному відношенні території, і подальший, тривалий процес її заселення східними слов'янами, незважаючи на урядову політику заборони вільної міграції, сприятливо позначився на розвитку в губернії сільського господарства, промисловості, торгівлі, транспорту та супутньої інфраструктури.

Таблиця 1

**Переселенці основних губерній виходу, що оселилися
у Таврійській губернії в 60–90-х рр. ХІХ ст. ***

Райони і губернії виходу	Кількість переселенців (тис. осіб об. ст.):					
	у повітах		у містах		усього	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
1	2	3	4	5	6	7
I. Центральний Чорноземний	30.90	21.70	21.10	22.10	52.00	21.80
%	59.40	–	40.60	–	100.00	–
1. Воронежська	1.37	1.00	0.94	1.00	2.30	1.00
2. Курська	10.91	7.70	6.98	7.30	17.89	7.50
3. Пензенська	0.36	0.20	0.50	0.50	0.85	0.40
4. Рязанська	1.16	0.80	0.87	0.90	2.04	0.90
5. Тамбовська	3.05	2.10	1.72	1.80	4.77	2.00
6. Орловська	12.59	8.90	8.40	8.80	20.99	8.80
7. Тульська	1.40	1.00	1.68	1.80	3.13	1.30
II. Правобережна Україна	13.40	9.40	5.70	5.90	19.10	8.00
%	70.20	–	29.80	–	100.00	–
1. Київська	9.11	6.40	3.06	3.20	12.17	5.10
2. Подільська	3.09	2.20	1.68	1.70	4.77	2.00
3. Волинська	1.21	0.80	0.94	1.00	2.15	0.90

III. Лівобережна Україна	42.80	30.00	12.70	13.20	55.50	23.30
%	77.10	–	22.90	–	100.00	–
1. Полтавська	27.14	19.00	6.31	6.60	33.45	14.00
2. Харківська	5.86	4.10	3.46	3.60	9.32	3.90
3. Чернігівська	9.84	6.90	2.89	3.00	12.74	5.40
IV. Білорусь	3.80	2.70	6.30	6.60	10.10	4.20
%	37.60	–	62.40	–	100.00	–
1. Віленська	0.50	0.30	1.01	1.10	1.50	0.60
2. Вітебська	0.49	0.30	0.62	0.60	1.12	0.40
3. Гродненська	0.54	0.40	1.04	1.10	1.57	0.70
4. Мінська	0.98	0.70	1.87	2.00	2.86	1.20
5. Могильовська	1.30	1.00	1.76	1.80	3.05	1.30
V. Інші найбільш значущі губ.	5.80	4.10	9.50	9.90	15.30	6.40
%	37.90	–	62.10	–	100.00	–
1. Калузька	3.16	2.20	1.97	2.10	5.13	2.20
2. Смоленська	0.68	0.50	0.71	0.70	1.40	0.60
3. Володимирська	0.36	0.30	0.71	0.70	1.07	0.50
4. Московська	0.46	0.30	1.09	1.10	1.55	0.60
5. С-Петербурзька	0.46	0.30	1.11	1.20	1.56	0.70
6. Нижегородська	0.40	0.30	0.40	0.40	0.80	0.30
7. Варшавська	0.23	0.20	3.53	3.70	3.76	1.60
VI. Усього по розділам I–V	96.70	67.80	55.40	57.80	152.10	63.80
%	63.60	–	36.40	–	100.00	–
VII. Із 45 губ. Європ. Росії¹	101.70	71.30	57.70	60.40	159.40	66.90
%	63.80	–	36.20	–	100.00	–
VIII. Із 4-х губ. Новоросії	36.90	25.90	27.60	28.90	64.50	27.10
%	57.20	–	42.80	–	100.00	–
IX. Із 49 губ. Європ. Росії	138.60	97.10	85.30	89.30	223.90	94.00
%	61.90	–	38.10	–	100.00	–
X. Із 92 губ. Росії¹	105.70	74.20	67.90	71.10	173.60	72.90
%	60.90	–	39.10	–	100.00	–
XI. Із 96 губ. Росії	142.60	100.00	95.60	100.00	238.20	100.00
%	59.90	–	40.10	–	100.00	–

* Таблиця 1 складена Я.В. Бойко. Розрахунки автора.

¹ Без даних по 4 губ. Новоросії.

Таблиця 2

Кількість і питома вага переселенців, що оселилися у Криму та Північній Таврії у 60–90-х рр. XIX ст.*

Райони і губернії виходу	Кількість переселенців (тис. осіб об. ст.):					
	Північна Таврія		Крим		Тавріда	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
1	2	3	4	5	6	7
I. Центральний Чорноземний	23.70	20.30	28.27	23.20	52.00	21.80
%	45.60	–	54.40	–	100.00	–
1. Воронежська	0.98	0.80	1.33	1.10	2.30	1.00
2. Курська	8.95	7.70	8.94	7.30	17.89	7.50
3. Пензенська	0.25	0.20	0.60	0.50	0.85	0.40
4. Рязанська	1.00	0.90	1.04	0.90	2.04	0.90
5. Тамбовська	2.56	2.20	2.21	1.80	4.77	2.00
6. Орловська	9.01	7.70	11.98	9.80	20.99	8.80
7. Тульська	0.95	0.80	2.18	1.80	3.13	1.30
II. Правобережна Україна	10.85	9.30	8.24	6.80	19.10	8.00
%	56.90	–	43.10	–	100.00	–
1. Київська	6.90	5.90	5.27	4.30	12.17	5.10
2. Подільська	2.86	2.50	1.91	1.60	4.77	2.00
3. Волинська	1.09	0.90	1.06	0.90	2.15	0.90
III. Лівобережна Україна	32.54	27.90	22.96	18.90	55.50	23.30
%	58.60	–	41.40	–	100.00	–
1. Полтавська	19.73	16.90	13.73	11.30	33.45	14.00
2. Харківська	4.97	4.30	4.35	3.60	9.32	3.90
3. Чернігівська	7.84	6.70	4.89	4.00	12.74	5.40
IV. Білорусь	4.70	4.00	5.40	4.40	10.10	4.20
%	46.50	–	53.50	–	100.00	–
1. Віленська	0.60	0.50	0.90	0.70	1.50	0.60

2. Вітебська	0.59	0.50	0.53	0.40	1.12	0.40
3. Гродненська	0.63	0.50	0.95	0.80	1.57	0.70
4. Мінська	1.47	1.30	1.38	1.10	2.86	1.20
5. Могильовська	1.41	1.20	1.64	1.40	3.05	1.30
V. Інші найбільш значущі губ.	4.54	3.90	10.72	8.80	15.30	6.40
%	29.80	–	70.20	–	100.00	–
1. Калузька	2.80	2.40	2.33	1.90	5.13	2.20
2. Смоленська	0.39	0.30	1.00	0.80	1.40	0.60
3. Володимирська	0.33	0.30	0.74	0.60	1.07	0.50
4. Московська	0.37	0.30	1.17	1.00	1.55	0.60
5. С-Петербурзька	0.24	0.90	1.32	1.10	1.56	0.70
6. Нижегородська	0.23	0.20	0.57	0.50	0.80	0.30
7. Варшавська	0.18	0.20	3.59	2.90	3.76	1.60
VI. Усього по розділах I–V	76.34	65.50	75.59	62.20	152.00	63.80
%	50.20	–	49.80	–	100.00	–
VII. Із 45 губ. Європ. Росії¹	79.16	67.90	80.20	66.00	159.40	66.90
%	49.70	–	50.30	–	100.00	–
VIII. Із 4-х губ. Новоросії	34.69	29.80	29.85	24.60	64.50	27.10
%	53.70	–	46.30	–	100.00	–
IX. Із 49 губ. Європ. Росії	113.84	97.60	110.05	90.50	223.90	94.00
%	50.80	–	49.20	–	100.00	–
X. Із 92 губ. Росії¹	81.92	70.20	91.70	75.40	173.60	72.90
%	47.20	–	52.80	–	100.00	–
XI. Із 96 губ. Росії	116.61	100.00	121.56	100.00	238.20	100.00
%	49.00	–	51.00	–	100.00	–

* Таблиця 2 складена Я.В. Бойко. Розрахунки автора.

¹ Без даних по 4 губерніям Новоросії.

Таблиця 3

**Кількість і питома вага переселенців, що оселилися
у містах і сільській місцевості Північної Таврії у 60–90-х рр. XIX ст. ***

Райони і губернії виходу	Кількість переселенців (тис. осіб об. ст.):					
	у повітах		у містах		усього	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
1	2	3	4	5	6	7
I. Центральний Чорноземний	19.94	19.90	3.76	23.00	23.70	20.30
%	84.20	–	15.80	–	100.00	–
1. Воронежська	0.85	0.90	0.13	0.80	0.98	0.80
2. Курська	7.33	7.30	1.62	9.90	8.95	7.70
3. Пензенська	0.23	0.20	0.03	0.20	0.25	0.20
4. Рязанська	0.89	0.80	0.20	1.20	1.00	0.90
5. Тамбовська	2.27	2.30	0.29	1.80	2.56	2.20
6. Орловська	7.74	7.70	1.27	7.70	9.01	7.70
7. Тульська	0.72	0.70	0.23	1.40	0.95	0.80
II. Правобережна Україна	9.96	9.90	0.89	5.40	10.85	9.30
%	91.80	–	8.20	–	100.00	–
1. Київська	6.34	6.30	0.56	3.40	6.90	5.90
2. Подільська	2.63	2.60	0.23	1.40	2.86	2.50
3. Волинська	0.99	1.00	0.10	0.60	1.09	0.90
III. Лівобережна Україна	29.68	29.60	2.86	17.50	32.54	27.90
%	91.20	–	8.80	–	100.00	–
1. Полтавська	18.22	18.20	1.50	9.20	19.73	16.90
2. Харківська	4.25	4.20	0.72	4.40	4.97	4.30
3. Чернігівська	7.21	7.20	0.64	3.90	7.84	6.70
IV. Білорусь	2.80	2.80	1.90	11.60	4.70	4.00
%	59.60	–	40.40	–	100.00	–
1. Віленська	0.35	0.30	0.25	1.50	0.60	0.50
2. Вітебська	0.41	0.40	0.17	1.10	0.59	0.50
3. Гродненська	0.36	0.40	0.27	1.60	0.63	0.50
4. Мінська	0.76	0.80	0.72	4.40	1.47	1.30
5. Могильовська	0.92	0.90	0.49	3.00	1.41	1.20
V. Інші найбільш значущі губ.	3.68	3.70	0.86	5.20	4.54	3.90
%	81.10	–	18.90	–	100.00	–
1. Калузька	2.45	2.40	0.35	2.10	2.80	2.40

2. Смоленська	0.34	0.30	0.05	0.30	0.39	0.30
3. Володимирська	0.17	0.20	0.16	1.00	0.33	0.30
4. Московська	0.23	0.20	0.14	0.90	0.37	0.30
5. С-Петербурзька	0.17	0.20	0.07	0.40	0.24	0.90
6. Нижегородська	0.19	0.20	0.04	0.30	0.23	0.20
7. Варшавська	0.13	0.20	0.05	0.30	0.18	0.20
VI. Усього по розділам I-V	66.07	65.90	10.27	62.60	76.34	65.50
%	86.50	–	13.50	–	100.00	–
VII. Із 45 губ. Європ. Росії¹	68.27	68.10	10.89	66.40	79.16	67.90
%	86.20	–	13.80	–	100.00	–
VIII. Із 4-х губ. Новоросії	29.86	29.80	4.83	29.40	34.69	29.80
%	86.10	–	13.90	–	100.00	–
IX. Із 49 губ. Європ. Росії	98.13	97.90	15.71	95.80	113.84	97.60
%	86.20	–	13.80	–	100.00	–
X. Із 92 губ. Росії¹	70.35	70.20	11.57	70.60	81.92	70.20
%	85.90	–	14.10	–	100.00	–
XI. Із 96 губ. Росії	100.21	100.00	16.40	100.00	116.61	100.00
%	85.90	–	14.10	–	100.00	–

* Таблиця 3 складена Я.В. Бойко. Розрахунки автора.

¹ Без даних по 4 губ. Новоросії.

Таблиця 4

**Кількість і питома вага переселенців, що оселилися у містах
і сільській місцевості Криму у 60–90-х рр. XIX ст.***

Райони і губернії виходу	Кількість переселенців (тис. осіб об. ст.):					
	у повітах		у містах		усього	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
1	2	3	4	5	6	7
I. Центральний Чорноземний	10.94	25.80	17.33	21.90	28.27	23.20
%	38.70	–	61.30	–	100.00	–
1. Воронежська	0.51	1.20	0.81	1.00	1.33	1.10
2. Курська	3.58	8.40	5.36	6.80	8.94	7.30
3. Пензенська	0.13	0.30	0.47	0.60	0.60	0.50
4. Рязанська	0.37	1.00	0.67	0.80	1.04	0.90
5. Тамбовська	0.78	1.80	1.43	1.80	2.21	1.80
6. Орловська	4.85	11.40	7.13	9.00	11.98	9.80
7. Тульська	0.72	1.70	1.46	1.90	2.18	1.80
II. Правобережна Україна	3.44	8.10	4.80	6.00	8.24	6.80
%	41.80	–	58.20	–	100.00	–
1. Київська	2.76	6.50	2.51	3.20	5.27	4.30
2. Подільська	0.47	1.10	1.44	1.80	1.91	1.60
3. Волинська	0.21	0.50	0.85	1.00	1.06	0.90
III. Лівобережна Україна	13.16	31.10	9.80	12.40	22.96	18.90
%	57.30	–	42.70	–	100.00	–
1. Полтавська	8.92	21.10	4.81	6.10	13.73	11.30
2. Харківська	1.60	3.80	2.74	3.50	4.35	3.60
3. Чернігівська	2.64	6.20	2.25	2.80	4.89	4.00
IV. Білорусь	1.00	2.30	4.40	5.50	5.40	4.40
%	18.50	–	81.50	–	100.00	–
1. Віленська	0.14	0.30	0.76	0.90	0.90	0.70
2. Вітебська	0.08	0.20	0.45	0.60	0.53	0.40
3. Гродненська	0.18	0.40	0.77	1.00	0.95	0.80
4. Мінська	0.23	0.50	1.15	1.40	1.38	1.10
5. Могильовська	0.37	0.90	1.27	1.60	1.64	1.40
V. Інші найбільш значущі губ.	2.07	4.90	8.65	10.90	10.72	8.80
%	19.30	–	80.70	–	100.00	–
1. Калузька	0.71	1.70	1.62	2.00	2.33	1.90
2. Смоленська	0.34	0.80	0.67	0.80	1.00	0.80
3. Володимирська	0.19	0.50	0.55	0.70	0.74	0.60
4. Московська	0.23	0.50	0.95	1.20	1.17	1.00
5. С-Петербурзька	0.29	0.70	1.03	1.30	1.32	1.10
6. Нижегородська	0.21	0.50	0.36	0.40	0.57	0.50
7. Варшавська	0.11	0.20	3.48	4.40	3.59	2.90
VI. Усього по розділах I-V	30.61	72.20	44.98	56.80	75.59	62.20

%	40.50	–	59.50	–	100.00	–
VII. Із 45 губ. Європ. Росії ¹	33.35	78.70	46.85	59.20	80.20	66.00
%	41.60	–	58.40	–	100.00	–
VIII. Із 4-х губ. Новоросії	7.07	16.70	22.78	28.80	29.85	24.60
%	23.70	–	76.30	–	100.00	–
IX. Із 49 губ. Європ. Росії	40.42	95.40	69.63	87.90	110.05	90.50
%	36.70	–	63.30	–	100.00	–
X. Із 92 губ. Росії ¹	35.31	83.30	56.39	71.20	91.70	75.40
%	38.50	–	61.50	–	100.00	–
XI. Із 96 губ. Росії	42.39	100.00	79.17	100.00	121.56	100.00
%	34.90	–	65.10	–	100.00	–

* Таблиця 4 складена Я.В. Бойко. Розрахунки автора.

¹ Без даних по 4 губ. Новоросії.

Таблиця 5

Становий склад переселенців, що оселилися
у Тавриді протягом 60–90-х рр. XIX ст. (тис. осіб об. ст.). 1897 р.*

Повіти, міста, градоначальства	Сільський стан ¹		Дворяни потомствени		Дворяни особисті, чиновники ²		Інші стани ³		Всього	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Бердянський	32.40	100.00	0.40	100.00	0.40	100.00	7.90	100.00	41.00	100.00
%	79.00	–	0.90	–	0.90	–	19.20	–	100.00	–
м. Бердянськ	2.30	7.20	0.20	59.40	0.20	57.30	3.50	43.80	6.20	15.10
%	37.50	–	3.40	–	3.30	–	55.80	–	100.00	–
м. Ногайськ	0.20	0.60	0.01	2.85	0.01	2.80	0.40	5.00	0.60	1.50
%	33.90	–	1.60	–	1.60	–	62.90	–	100.00	–
м. Орхів	0.70	2.10	0.03	7.40	0.02	6.20	0.70	8.40	1.40	3.40
%	48.70	–	1.90	–	1.60	–	47.80	–	100.00	–
в 3-х містах	3.20	9.90	0.20	69.70	0.20	66.30	4.50	57.20	8.20	20.00
%	39.20	–	2.90	–	2.90	–	55.00	–	100.00	–
у повіті без міст	29.20	90.10	0.10	30.30	0.10	33.70	3.40	42.80	32.80	80.00
%	89.00	–	0.30	–	0.40	–	10.30	–	100.00	–
2. Мелітопольський	37.10	100.00	0.40	100.00	0.30	100.00	11.00	100.00	48.80	100.00
%	76.00	–	0.80	–	0.60	–	22.60	–	100.00	–
м. Мелітополь	3.10	8.50	0.20	39.10	0.10	33.20	4.00	35.30	7.30	14.90
%	43.10	–	2.10	–	1.40	–	53.40	–	100.00	–
у повіті без міст	33.90	91.50	0.20	60.90	0.20	66.80	7.10	64.70	41.50	85.10
%	81.70	–	0.60	–	0.50	–	17.20	–	100.00	–
3. Дніпровський	20.40	100.00	0.30	100.00	0.20	100.00	5.90	100.00	26.80	100.00
%	76.00	–	1.00	–	0.90	–	22.10	–	100.00	–
м. Олешки	0.20	0.90	0.06	24.50	0.09	37.40	0.60	9.40	0.90	3.30
%	20.90	–	7.10	–	9.80	–	62.20	–	100.00	–
у повіті без міст	20.20	99.10	0.20	75.50	0.20	62.60	5.40	90.60	25.90	96.70
%	78.00	–	0.80	–	0.50	–	20.70	–	100.00	–
4. Перекопський	8.70	100.00	0.10	100.00	0.10	100.00	1.50	100.00	10.50	100.00
%	83.50	–	1.10	–	0.90	–	14.50	–	100.00	–
м. Перекоп	396.00	4.50	32.00	27.80	54.00	54.00	384.00	25.30	866.00	8.30
%	45.70	–	3.70	–	6.30	–	44.30	–	100.00	–
у повіті без міст	8349.00	95.50	83.00	72.20	46.00	46.00	1133.00	74.70	9611.00	91.70
%	86.90	–	0.80	–	0.50	–	11.80	–	100.00	–
5. Сімферопольський	13.00	100.00	1.00	100.00	0.80	100.00	9.00	100.00	23.90	100.00
%	54.60	–	4.30	–	3.30	–	37.80	–	100.00	–
м. Сімферополь	8.10	61.90	0.90	85.80	0.70	88.50	7.10	77.90	16.70	69.90
%	48.30	–	5.30	–	4.20	–	42.20	–	100.00	–
м. Бахчисарай	0.20	1.90	0.01	1.40	0.01	1.40	0.20	2.30	0.50	2.00
%	50.90	–	2.90	–	2.30	–	43.90	–	100.00	–
м. Карасубазар	0.30	2.60	0.01	1.20	0.01	1.10	0.40	4.00	0.70	3.10
%	47.30	–	1.60	–	1.20	–	49.90	–	100.00	–
в 3-х містах	8.70	66.40	0.90	88.30	0.70	91.00	7.60	84.30	17.90	75.00
%	48.30	–	5.00	–	4.10	–	42.60	–	100.00	–
у повіті без міст	4.40	35.60	0.10	11.70	0.07	9.00	1.40	15.70	6.00	25.00
%	73.10	–	2.00	–	1.20	–	23.70	–	100.00	–

6. Євпаторійський	6.90	100.00	0.20	100.00	0.10	100.00	2.40	100.00	9.50	100.00
%	72.00	-	1.80	-	1.30	-	24.90	-	100.00	-
м. Євпаторія	1.40	20.20	0.10	65.50	0.10	86.90	1.50	64.80	3.10	33.00
%	44.10	-	3.60	-	3.40	-	48.90	-	100.00	-
у повіті без міст	5.50	79.80	0.06	34.50	0.02	13.10	0.80	35.20	6.40	67.00
%	85.80	-	0.90	-	0.30	-	13.00	-	100.00	-
7. Феодосійський	11.60	100.00	0.40	100.00	0.40	100.00	5.00	100.00	17.50	100.00
%	66.50	-	2.30	-	2.40	-	28.80	-	100.00	-
м. Феодосія	4.40	38.00	0.30	73.60	0.40	85.00	3.10	62.50	8.20	46.90
%	53.80	-	3.60	-	4.30	-	38.30	-	100.00	-
м. Старий Крим	0.10	1.20	0.01	3.50	0.00	0.50	0.10	2.60	0.30	1.60
%	48.90	-	4.90	-	0.70	-	45.50	-	100.00	-
у 2-х містах	4.60	39.20	0.30	77.10	0.40	85.50	3.30	65.10	8.50	48.60
%	53.60	-	3.60	-	4.20	-	38.60	-	100.00	-
у повіті без міст	7.10	60.80	0.09	22.90	0.06	14.50	1.80	34.90	9.00	51.40
%	78.80	-	1.00	-	0.70	-	19.50	-	100.00	-
8. Ялтинський	10.60	100.00	0.70	100.00	0.60	100.00	3.60	100.00	15.40	100.00
%	68.40	-	4.30	-	4.10	-	23.10	-	100.00	-
м. Ялта	4.20	39.40	0.40	61.20	0.50	74.30	2.20	60.90	7.20	46.70
%	57.70	-	5.60	-	6.60	-	30.10	-	100.00	-
у повіті без міст	6.40	60.60	0.30	38.80	0.20	25.70	1.40	39.10	8.20	53.30
%	77.90	-	3.10	-	2.00	-	17.00	-	100.00	-
9. Керч-Єник. град.	7.10	100.00	0.50	100.00	0.40	100.00	6.20	100.00	14.10	100.00
%	50.20	-	3.20	-	3.00	-	43.60	-	100.00	-
м. Керч	5.80	82.20	0.40	97.60	0.40	96.90	5.20	85.20	11.90	84.40
%	48.90	-	3.70	-	3.40	-	44.00	-	100.00	-
м. Єнікале	0.05	0.70	0.01	1.30	0.00	0.70	0.10	1.70	0.20	1.20
%	30.90	-	3.60	-	1.80	-	63.70	-	100.00	-
у 2-х містах	5.90	82.90	0.40	98.90	0.40	97.60	5.30	86.90	12.10	85.60
%	48.70	-	3.70	-	3.40	-	44.20	-	100.00	-
у град-ві (без міст)	1.20	17.10	0.01	1.10	0.01	2.40	0.80	13.10	2.00	14.40
%	59.60	-	0.20	-	0.50	-	39.70	-	100.00	-
10. Севастоп. град-во	18.80	100.00	1.80	100.00	1.10	100.00	8.90	100.00	30.60	100.00
%	61.50	-	5.80	-	3.50	-	29.20	-	100.00	-
м. Севастополь	17.80	94.60	1.70	96.10	1.10	97.90	8.60	96.40	29.20	95.30
%	61.00	-	5.90	-	3.60	-	29.50	-	100.00	-
м. Балаклава	0.10	0.80	0.02	1.00	0.01	1.10	0.10	1.10	0.30	0.90
%	53.70	-	6.30	-	4.40	-	35.60	-	100.00	-
у 2-х містах	17.90	95.30	1.70	97.10	1.10	99.00	8.70	97.50	29.40	96.20
%	60.90	-	5.90	-	3.60	-	29.60	-	100.00	-
у град-ві (без міст)	0.90	4.70	0.05	2.90	0.01	1.00	0.20	2.50	1.20	3.80
%	75.50	-	4.50	-	0.90	-	19.10	-	100.00	-
11. Північна Таврія	89.90	100.00	1.00	100.00	0.90	100.00	24.80	100.00	116.60	100.00
%	77.00	-	0.90	-	0.80	-	21.30	-	100.00	-
у 5-ти містах	6.50	7.30	0.50	46.00	0.40	47.30	9.00	36.10	16.40	14.10
%	39.90	-	2.80	-	2.60	-	54.70	-	100.00	-
у повітах (без міст)	83.30	92.70	0.50	54.00	0.50	52.70	15.90	63.90	100.20	85.90
%	83.20	-	0.50	-	0.50	-	15.80	-	100.00	-
12. Крим	76.80	100.00	4.60	100.00	3.60	100.00	36.60	100.00	121.60	100.00
%	63.20	-	3.80	-	2.90	-	30.10	-	100.00	-
у 12-ти містах	43.00	56.00	3.90	85.50	3.20	89.40	29.00	79.30	79.20	65.10
%	54.30	-	5.00	-	4.00	-	36.70	-	100.00	-
у повітах (без міст)	33.80	44.00	0.70	14.50	0.40	10.60	7.60	20.70	42.40	34.90
%	79.70	-	1.60	-	0.90	-	17.80	-	100.00	-
13. Таврида	166.60	100.00	5.60	100.00	4.50	100.00	61.40	100.00	238.20	100.00
%	70.00	-	2.30	-	1.90	-	25.80	-	100.00	-
в містах	49.50	29.70	4.40	78.50	3.60	80.90	38.00	61.90	95.60	40.10
%	51.80	-	4.60	-	3.80	-	39.80	-	100.00	-
у повітах (без міст)	117.10	70.30	1.20	21.50	0.90	19.10	23.40	38.10	142.60	59.90
%	82.10	-	0.90	-	0.60	-	16.40	-	100.00	-

* Табл. 5 складена Я.В. Бойко. Розрахунки виконані автором за джерелом:

¹ Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 год. – СПб., 1904. – Т. XLI. – С. 40-43.

² До сільського стану були віднесені селяни, козаки, іноземні поселенці та ін. верстви.

³ В рубрику увійшли дворяни особисті, чиновники не із дворян та їх сім'ї.

³ В рубрику включені також 1,6 тис. іноземних підданих, уроженців інших губерній.

Етнічний склад населення Тавриди в кінці XIX ст.*

Повіти, міста Групи, етноси, мови 1	Етнічний склад населення Таврійської губернії (осіб об. ст.):					
	у повітах		у містах		у губернії	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
	2	3	4	5	6	7
I. Східні слов'яни	852421	73.6	172889	59.8	1025310	70.8
1. Росіяни	262401	22.7	142062	49.1	404463	27.9
2. Українці	580924	50.1	30197	10.4	611121	42.2
3. Білоруси	9096	0.8	630	0.2	9726	0.7
II. Інші слов'яни	46059	4.0	7512	2.6	53571	3.7
1. Поляки	3725	0.3	6387	2.2	10112	0.7
2. Чехи	1739	0.2	223	0.1	1962	0.1
3. Серби	127	0.01	110	0.04	237	0.02
4. Болгари	40468	3.5	792	0.3	41260	2.8
III. Литовсько-латиська	225	0.02	283	0.1	508	0.04
1. Литовці	119	0.01	94	0.03	213	0.01
2. Жмудь	3	0.0003	2	0.001	5	0.0003
3. Латиські	103	0.01	187	0.06	290	0.02
IV. Романська	2295	0.2	1549	0.5	3844	0.3
1. Молдовани	2103	0.2	156	0.05	2259	0.2
2. Французи	175	0.02	289	0.1	464	0.03
3. Італійці	17	0.001	1104	0.4	1121	0.1
V. Германська	74244	6.4	4261	1.5	78505	5.4
1. Німці	74205	6.4	4100	1.4	78305	5.4
2. Шведи	29	0.003	9	0.003	38	0.003
3. Голландці	1	0.0001	7	0.002	8	0.001
4. Англійці	9	0.001	138	0.05	147	0.01
5. Норвежці	–	–	7	0.002	7	0.0004
VI. Євреї	21170	1.8	34248	11.8	55418	3.8
VII. Інші індоєвропейці	11423	1.0	17090	5.9	28513	2.0
1. Вірмени	2549	0.2	6389	2.2	8938	0.6
2. Греки	7733	0.7	10315	3.6	18048	1.2
3. Цигани	1101	0.1	332	0.1	1433	0.1
4. Іранці	27	0.002	45	0.02	72	0.005
5. Осетини	10	0.001	1	0.0003	11	0.001
6. Албанці	3	0.0003	8	0.003	11	0.001
VIII. Фінно-угорська	2094	0.2	582	0.2	2676	0.2
1. Фіни	11	0.001	25	0.01	36	0.002
2. Естонці	1740	0.2	470	0.2	2210	0.2
3. Мордва	331	0.03	45	0.02	376	0.03
4. Угорці	10	0.001	23	0.01	33	0.002
5. Вотяки	2	0.0002	14	0.005	16	0.001
6. Черемиси	–	–	5	0.002	5	0.0003
IX. Турецько-татарська	148466	12.8	50592	17.5	199058	13.8
1. Татари	147214	12.7	49640	17.2	196854	13.6
2. Турки	1248	0.1	949	0.3	2197	0.2
3. Киргизи	4	0.0003	1	0.0003	5	0.0003
4. Чуваші	–	–	2	0.001	2	0.0001
X. Інші мови	42	0.004	274	0.1	316	0.02
1. Картвельські	25	0.002	235	0.1	260	0.02
2. Кавказьких горців	6	0.001	23	0.008	29	0.002
3. Арабська	5	0.0004	16	0.006	21	0.002
4. Сірохалдейська	6	0.001	–	–	6	0.0004
XI. Не вказали мови	35	0.003	36	0.01	71	0.005
XII. Усього	1158474	100.0	289316	100.0	1447790	100.0

* Таблиця 6 складена Я.В. Бойко. Розрахунки виконані автором.

Таблиця 7

Етнічний склад населення Криму і Північної Таврії. 1897 р.*

Материк, півострів Групи, етноси, мови 1	Етнічний склад міського і сільського населення (осіб об. ст.):					
	Північна Таврія		Крим		усього	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
	2	3	4	5	6	7
I. Східні слов'яни	777586	86.3	247724	45.3	1025310	70.8
1. Росіяни	223500	24.8	180963	33.1	404463	27.9
2. Українці	546418	60.6	64703	11.8	611121	42.2
3. Білоруси	7668	0.9	2058	0.4	9726	0.7
II. Інші слов'яни	37906	4.2	15665	2.9	53571	3.7
1. Поляки	3183	0.4	6929	1.3	10112	0.7
2. Чехи	788	0.09	1174	0.2	1962	0.1
3. Сербі	125	0.01	112	0.02	237	0.02
4. Болгари	33810	3.8	7450	1.4	41260	2.8
III. Литовсько-латиська	81	0.01	427	0.08	508	0.04
1. Литовці	45	0.005	168	0.03	213	0.01
2. Жмудь	–	–	5	0.001	5	0.0003
3. Латиші	35	0.004	255	0.05	290	0.02
IV. Романська	2237	0.2	1607	0.3	3844	0.3
1. Молдовани	1987	0.2	272	0.05	2259	0.2
2. Французи	77	0.01	387	0.07	464	0.03
3. Італійці	173	0.02	948	0.2	1121	0.1
V. Германська	46748	5.2	31757	5.8	78505	5.4
1. Німці	46715	5.2	31590	5.8	78305	5.4
2. Шведи	14	0.002	24	0.004	38	0.003
3. Голландці	–	–	8	0.001	8	0.001
4. Англійці	19	0.002	128	0.02	147	0.01
5. Норвежці	–	–	7	0.001	7	0.0004
VI. Євреї	31250	3.5	24168	4.4	55418	3.8
VII. Інші індоєвропейці	2068	0.2	26445	4.8	28513	2.0
1. Вірмени	621	0.07	8317	1.5	8938	0.6
2. Греки	934	0.1	17114	3.1	18048	1.2
3. Цигани	489	0.05	944	0.2	1433	0.1
4. Іранці	9	0.001	63	0.01	72	0.005
5. Осетини	7	0.0001	4	0.001	11	0.001
6. Албанці	8	0.001	3	0.001	11	0.001
VIII. Фінно-угорська	292	0.1	2384	0.4	2676	0.2
1. Фіни	–	–	36	0.006	36	0.002
2. Естонці	34	0.004	2176	0.4	2210	0.2
3. Мордва	252	0.03	124	0.02	376	0.03
4. Угорці	6	0.001	27	0.005	33	0.002
5. Вотяки	–	–	16	0.003	16	0.001
6. Черемиси	–	–	5	0.001	5	0.0003
IX. Турецько-татарська	2970	0.3	196088	35.9	199058	13.8
1. Татари	2560	0.3	194294	35.5	196854	13.6
2. Турки	410	0.05	1787	0.3	2197	0.2
3. Киргизи	–	–	5	0.001	5	0.0003
4. Чуваші	–	–	2	0.0004	2	0.0001
X. Інші мови	32	0.004	284	0.05	316	0.02
1. Картвельські	13	0.001	247	0.04	260	0.02
2. Кавказьких горців	7	0.001	22	0.004	29	0.002
3. Арабська	6	0.001	15	0.003	21	0.002
4. Сірохалдейська	6	0.001	–	–	6	0.0004
XI. Не вказали мови	29	0.003	42	0.008	71	0.005
XII. Усього	901198	100.0	546592	100.0	1447790	100.0

* Таблиця 7 складена Я.В. Бойко. Розрахунки виконані автором.

Етнічний склад населення Північної Таврії в кінці XIX ст.*

Повіти, міста Групи, етноси, мови	Етнічний склад населення Північної Таврії (осіб об ст.):					
	у повітах		у містах		у повітах і містах	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
1	2	3	4	5	6	7
I. Східні слов'яни	731962	87.1	45624	74.9	777586	86.3
1. Росіяни	190230	22.6	33270	54.6	223500	24.8
2. Українці	534137	63.6	12281	20.2	546418	60.6
3. Білоруси	7595	0.9	73	0.1	7668	0.9
II. Інші слов'яни	37116	4.4	790	1.3	37906	4.2
1. Поляки	2904	0.3	279	0.5	3183	0.4
2. Чехи	772	0.1	16	0.03	788	0.09
3. Сербі	71	0.01	54	0.09	125	0.01
4. Болгари	33369	4.0	441	0.7	33810	3.8
III. Литовсько-латиська	71	0.01	9	0.01	81	0.01
1. Литовці	39	0.01	6	0.01	45	0.005
2. Жмудь	–	–	–	–	–	–
3. Латиські	32	0.004	3	0.005	35	0.004
IV. Романська	2034	0.2	203	0.3	2237	0.2
1. Молдовани	1971	0.2	16	0.03	1987	0.2
2. Французи	61	0.01	16	0.03	77	0.01
3. Італійці	2	0.0002	171	0.3	173	0.02
V. Германська	45437	5.4	1311	2.2	46748	5.2
1. Німці	45421	5.4	1294	2.1	46715	5.2
2. Шведи	14	0.002	–	–	14	0.002
3. Голландці	–	–	–	–	–	–
4. Англійці	2	0.0002	17	0.03	19	0.002
5. Норвежці	–	–	–	–	–	–
VI. Євреї	20058	2.4	11192	18.4	31250	3.5
VII. Інші індоєвропейці	1185	0.1	883	1.4	2068	0.2
1. Вірмени	259	0.03	362	0.6	621	0.07
2. Греки	450	0.1	484	0.8	934	0.1
3. Цигани	458	0.1	31	0.05	489	0.05
4. Іранці	9	0.001	–	–	9	0.001
5. Осетини	7	0.0001	–	–	7	0.0001
6. Албанці	2	0.0002	6	0.01	8	0.001
VIII. Фінно-угорська	271	0.03	21	0.03	292	0.1
1. Фіни	–	–	–	–	–	–
2. Естонці	26	0.003	8	0.01	34	0.004
3. Мордва	239	0.03	13	0.02	252	0.03
4. Угорці	6	0.001	–	–	6	0.001
5. Вотяки	–	–	–	–	–	–
6. Черемиси	–	–	–	–	–	–
IX. Турецько-татарська	2072	0.2	898	1.5	2970	0.3
1. Татари	1739	0.2	821	1.3	2560	0.3
2. Турки	333	0.04	77	0.1	410	0.05
3. Киргизи	–	–	–	–	–	–
4. Чуваші	–	–	–	–	–	–
X. Інші мови	25	0.003	7	0.01	32	0.004
1. Картвельські	12	0.001	1	0.002	13	0.001
2. Кавказьких горців	2	0.0002	5	0.01	7	0.001
3. Арабська	5	0.001	1	0.002	6	0.001
4. Сірохалдейська	6	0.001	–	–	6	0.001
XI. Не вказали мови	24	0.003	5	0.01	29	0.003
XII. Усього	840255	100.0	60943	100.0	901198	100.0

* Таблиця 8 складена Я.В. Бойко. Розрахунки виконані автором.

Таблиця 9

Етнічний склад населення Криму наприкінці XIX ст.*

Повіти, міста Групи, етноси, мови	Етнічний склад населення Криму (осіб об ст.):					
	у повітах		у містах		у повітах і містах	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
1	2	3	4	5	6	7
I. Східні слов'яни	120459	37.9	127265	55.7	247724	45.3
1. Росіяни	72171	22.7	108792	47.6	180963	33.1
2. Українці	46787	14.7	17916	7.8	64703	11.8
3. Білоруси	1501	0.5	557	0.2	2058	0.4
II. Інші слов'яни	8943	2.8	6722	2.9	15665	2.9
1. Поляки	821	0.3	6108	2.7	6929	1.3
2. Чехи	967	0.3	207	0.09	1174	0.2
3. Сербі	56	0.02	56	0.02	112	0.02
4. Болгари	7099	2.2	351	0.2	7450	1.4
III. Литовсько-латиська	154	0.05	274	0.1	428	0.08
1. Литовці	80	0.03	88	0.04	168	0.03
2. Жмудь	3	0.001	2	0.0008	5	0.001
3. Латиські	71	0.02	184	0.08	255	0.05
IV. Романська	261	0.08	1346	0.6	1607	0.3
1. Молдовани	132	0.04	140	0.06	272	0.05
2. Французи	114	0.04	273	0.1	387	0.07
3. Італійці	15	0.005	933	0.4	948	0.2
V. Германська	28807	9.1	2950	1.3	31757	5.8
1. Німці	28784	9.0	2806	1.2	31590	5.8
2. Шведи	15	0.005	9	0.004	24	0.004
3. Голландці	1	0.0003	7	0.003	8	0.001
4. Англійці	7	0.002	121	0.05	128	0.02
5. Норвежці	–	–	7	0.003	7	0.001
VI. Євреї	1112	0.3	23056	10.1	24168	4.4
VII. Інші індоєвропейці	10238	3.2	16207	7.1	26445	4.8
1. Вірмени	2290	0.7	6027	2.6	8317	1.5
2. Греки	7283	2.3	9831	4.3	17114	3.1
3. Цигани	643	0.2	301	0.1	944	0.2
4. Іранці	18	0.006	45	0.02	63	0.01
5. Осетини	3	0.001	1	0.0004	4	0.001
6. Албанці	1	0.0003	2	0.0008	3	0.001
VIII. Фінно-угорська	1823	0.6	561	0.2	2384	0.4
1. Фіни	11	0.003	25	0.01	36	0.006
2. Естонці	1714	0.5	462	0.2	2176	0.4
3. Мордва	92	0.03	32	0.01	124	0.02
4. Угорці	4	0.001	23	0.01	27	0.005
5. Вотяки	2	0.0006	14	0.006	16	0.003
6. Черемиси	–	–	5	0.002	5	0.001
IX. Турецько-татарська	146394	46.0	49694	21.8	196088	35.9
1. Татари	145475	45.7	48819	21.4	194294	35.5
2. Турки	915	0.3	872	0.4	1787	0.3
3. Киргизи	4	0.001	1	0.0004	5	0.001
4. Чуваші	–	–	2	0.0008	2	0.0004
X. Інші мови	17	0.005	267	0.1	284	0.05
1. Картвельські	13	0.004	234	0.1	247	0.05
2. Кавказьких горців	4	0.001	18	0.008	22	0.004
3. Арабська	–	–	15	0.007	15	0.003
4. Сірохалдейська	–	–	–	–	–	–
XI. Не вказали мови	11	0.003	31	0.01	42	0.008
XII. Усього	318219	100.0	228373	100.0	546592	100.0

* Таблиця 9 складена Я.В. Бойко. Розрахунки виконані автором.

Розселення українців у Тавриді наприкінці XIX ст.*

Повіти, градоначальства і міста	Розміщення українців у містах, повітах, градонач. (осіб об. ст.):								
	городяни			селяни			городяни і селяни		
	Кількість осіб	Питома вага відносно інших етносів	Міжміське розміщення	Кількість осіб	Питома вага відносно інших етносів повіту	Міжповітове розміщення	Загальна кількість осіб	Питома вага відносно інших етносів повіту	Міжповітове розміщення
	абс.	%	%	абс.	%	%	абс.	%	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Бердянський	8964	24.6	29.7	170213	63.5	29.3	179177	58.8	29.3
%	5.0	-	-	95.0	-	-	100.0	-	-
м. Бердянськ	4115	15.5	13.6	-	-	-	-	-	-
м. Ногайськ	626	15.8	2.1	-	-	-	-	-	-
м. Оріхов	4223	70.4	14.0	-	-	-	-	-	-
2. Дніпровський	1951	21.7	6.5	154200	75.9	26.5	156157	73.6	25.6
%	1.2	-	-	98.8	-	-	100.0	-	-
м. Альошки	1951	21.7	6.5	-	-	-	-	-	-
3. Мелітопольський	1366	8.8	4.5	209724	56.9	36.1	211090	55	34.5
%	0.6	-	-	99.4	-	-	100.0	-	-
м. Мелітополь	1366	8.8	4.5	-	-	-	-	-	-
4. Сімферопольський	3688	5.0	12.2	6444	9.7	1.1	10132	7.1	1.7
%	36.4	-	-	63.6	-	-	100.0	-	-
м. Сімферополь	3399	6.9	11.3	-	-	-	-	-	-
м. Бахчисарай	73	0.6	0.2	-	-	-	-	-	-
м. Карасубазар	216	1.7	0.7	-	-	-	-	-	-
5. Феодосійський	2014	7.3	6.7	11290	12.8	1.9	13304	11.5	2.2
%	15.1	-	-	84.9	-	-	100.0	-	-
м. Феодосія	1846	7.7	6.1	-	-	-	-	-	-
м. Старий-Крим	168	5.0	0.6	-	-	-	-	-	-
6. Ялтинський	562	4.3	1.9	1462	2.4	0.3	2024	2.8	0.3
%	27.8	-	-	72.2	-	-	100.0	-	-
м. Ялта	562	4.3	1.9	-	-	-	-	-	-
7. Євпаторійський	1150	6.4	3.8	12195	27.0	2.1	13345	21.1	2.2
%	8.6	-	-	91.4	-	-	100.0	-	-
м. Євпаторія	1150	6.4	3.8	-	-	-	-	-	-
8. Перекопський	423	8.0	1.4	10893	23.6	2.0	11316	22	1.9
%	3.7	-	-	96.3	-	-	100.0	-	-
м. Перекоп	423	8.0	1.4	-	-	-	-	-	-
9. Севастопольське градоначальство	7339	13.4	24.3	206	7.8	0.03	7545	13.1	1.2
%	97.3	-	-	2.7	-	-	100.0	-	-
м. Севастополь	7322	13.7	24.2	-	-	-	-	-	-
м. Балаклава	17	1.4	0.1	-	-	-	-	-	-
10. Керч-Єнікальське градоначальство	2740	7.9	9.0	4297	48.2	0.7	7037	16.1	1.1
%	38.9	-	-	61.1	-	-	100.0	-	-
м. Керч	2664	8.0	8.8	-	-	-	-	-	-
м. Єнікале	76	5.3	0.2	-	-	-	-	-	-
11. По губернії	30197	10.4	100.0	580924	50.1	100.0	611121	42.2	100.0
%	4.9	-	-	95.1	-	-	100.0	-	-

* Таблиця 10 складена Я.В. Бойко. Розрахунки виконані автором.

Таблиця 11

Розселення росіян у Тавриді наприкінці XIX ст.*

Повіти, градоначальства і міста	Розміщення росіян у містах, повітах, градонач. (осіб об. ст.):								
	городяни			селяни			городяни і селяни		
	Кількість осіб	Питома вага відносно інших етносів	Міжміське розміщення	Кількість осіб	Питома вага відносно інших етносів повіту	Міжповітове розміщення	Загальна кількість осіб	Питома вага відносно інших етносів повіту	Міжповітове розміщення
	абс.	%	%	абс.	%	%	абс.	%	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Бердянський	20390	55.9	14.3	34913	13.0	13.3	55303	18.1	13.7
%	36.9	-	-	63.1	-	-	100.0	-	-
м. Бердянськ	17502	66.1	12.3	-	-	-	-	-	-
м. Ногайськ	2320	58.4	1.6	-	-	-	-	-	-
м. Оріхов	568	9.5	0.4	-	-	-	-	-	-
2. Дніпровський	6250	69.5	4.4	35930	17.7	13.7	42180	19.9	10.4
%	14.8	-	-	85.2	-	-	100.0	-	-
м. Альошки	6250	69.5	4.4	-	-	-	-	-	-
3. Мелітопольський	6630	42.8	4.7	119387	32.4	45.5	126017	32.8	31.2
%	5.3	-	-	94.7	-	-	100	-	-
м. Мелітополь	6630	42.8	4.7	-	-	-	-	-	-
4. Сімферопольський	25495	34	18	17338	26.0	6.6	42833	30.2	10.6
%	59.5	-	-	40.5	-	-	100.0	-	-
м. Сімферополь	22426	45.7	15.8	-	-	-	-	-	-
м. Бахчисарай	948	7.3	0.7	-	-	-	-	-	-
м. Карасубазар	2121	16.4	1.5	-	-	-	-	-	-
5. Феодосійський	12455	45.4	8.8	22519	25.5	8.6	34974	30.2	8.7
%	35.6	-	-	64.4	-	-	100.0	-	-
м. Феодосія	11288	46.8	8	-	-	-	-	-	-
м. Старий-Крим	1167	35	0.8	-	-	-	-	-	-
6. Ялтинський	8705	66.2	6.1	11174	18.6	4.3	19879	27.1	4.9
%	43.8	-	-	56.2	-	-	100.0	-	-
м. Ялта	8705	66.2	6.1	-	-	-	-	-	-
7. Євпаторійський	4715	26.3	3.3	6392	14.1	2.4	11107	17.6	2.7
%	42.5	-	-	57.5	-	-	100.0	-	-
м. Євпаторія	4715	26.3	3.3	-	-	-	-	-	-
8. Перекопський	2555	48.4	1.8	9188	19.9	3.5	11743	22.8	2.9
%	21.8	-	-	78.2	-	-	100	-	-
м. Перекоп	2555	48.4	1.8	-	-	-	-	-	-
9. Севастопольське градоначальство	34504	63.0	24.3	1553	58.7	0.6	36057	62.8	8.9
%	95.7	-	-	4.3	-	-	100.0	-	-
м. Севастополь	34014	63.5	24.0	-	-	-	-	-	-
м. Балаклава	490	40.3	0.3	-	-	-	-	-	-
10. Керч-Єнікальське градоначальство	20363	58.5	14.3	4007	44.9	1.5	24370	55.8	6.0
%	83.6	-	-	16.4	-	-	100.0	-	-
м. Керч	19274	57.8	13.6	-	-	-	-	-	-
м. Єнікале	1089	75.7	0.7	-	-	-	-	-	-
11. По губернії	142062	49.1	100.0	262401	22.7	100.0	404463	27.9	100.0
%	35.1	-	-	64.9	-	-	100.0	-	-

* Таблиця 11 складена Я.В. Бойко. Розрахунки виконані автором.

Розселення білорусів у Тавриді наприкінці XIX ст.*

Повіти, градоначальства і міста	Розміщення білорусів у містах, повітах, градонач. (осіб об. ст.):								
	городяни			селяни			городяни і селяни		
	Кількість осіб	Питома вага відносно інших етносів	Міжміське розміщення	Кількість осіб	Питома вага відносно інших етносів повіту	Міжповітове розміщення	Загальна кількість осіб	Питома вага відносно інших етносів повіту	Міжповітове розміщення
	абс.	%	%	абс.	%	%	абс.	%	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Бердянський	49	0.1	7.8	1274	0.4	14.0	1323	0.4	13.6
%	3.7	-	-	96.3	-	-	100.0	-	-
м. Бердянськ	18	0.06	-	-	-	-	-	-	-
м. Ногайськ	14	0.4	-	-	-	-	-	-	-
м. Оріхов	17	0.3	-	-	-	-	-	-	-
2. Дніпровський	-	-	-	3005	1.5	33.0	3005	1.4	30.9
%	-	-	-	100.0	-	-	100.0	-	-
м. Альошки	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3. Мелітопольський	24	0.2	4.3	3316	0.9	36.5	3340	0.9	34.3
%	0.7	-	-	99.3	-	-	100.0	-	-
м. Мелітополь	24	0.2	-	-	-	-	-	-	-
4. Сімферопольський	63	0.05	10.0	548	0.8	6.0	611	0.4	6.3
%	10.3	-	-	89.7	-	-	100.0	-	-
м. Сімферополь	50	0.1	-	-	-	-	-	-	-
м. Бахчисарай	13	0.1	-	-	-	-	-	-	-
м. Карасубазар	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5. Феодосійський	150	0.5	23.8	436	0.5	4.8	586	0.5	6.0
%	25.6	-	-	74.4	-	-	100.0	-	-
м. Феодосія	150	0.6	-	-	-	-	-	-	-
м. Старий-Крим	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6. Ялтинський	73	0.6	11.6	136	0.2	1.5	209	0.3	2.1
%	34.9	-	-	65.1	-	-	100.0	-	-
м. Ялта	73	0.6	-	-	-	-	-	-	-
7. Євпаторійський	29	0.2	4.6	136	0.3	1.5	165	0.3	1.7
%	17.6	-	-	82.4	-	-	100.0	-	-
м. Євпаторія	29	0.2	-	-	-	-	-	-	-
8. Перекопський	4	0.1	0.6	195	0.4	2.1	199	0.4	2.0
%	2.0	-	-	98.0	-	-	100.0	-	-
м. Перекоп	4	0.1	-	-	-	-	-	-	-
9. Севастопольське градоначальство	182	0.3	28.9	13	0.5	0.1	195	0.3	2.0
%	93.3	-	-	6.7	-	-	100.0	-	-
м. Севастополь	182	0.3	-	-	-	-	-	-	-
м. Балаклава	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10. Керч-Єнікальське градоначальство	56	0.2	8.9	37	0.4	0.4	93	0.2	1.0
%	60.2	-	-	39.8	-	-	100.0	-	-
м. Керч	55	0.2	-	-	-	-	-	-	-
м. Єнікале	1	0.06	-	-	-	-	-	-	-
11. По губернії	630	0.2	100.0	9096	0.8	100.0	9726	0.7	100.0
%	6.5	-	-	93.5	-	-	100.0	-	-

* Таблиця 12 складена Я.В. Бойко. Розрахунки виконані автором.

Таблиця 13

Розподіл населення Тавриди за видами трудової діяльності наприкінці XIX ст. *

Групи занять	Кількість зайнятого населення						Утриманці в сім'ях зайнятих						Усього	
	чол.	%	жін.	%	об. ст.	%	чол.	%	жін.	%	об. ст.	%	об. ст.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Адміністрація, суд і поліція	2924	0.8	21	0.03	2945	0.7	1738	0.4	3647	0.6	5385	0.5	8330	0.6
2. Громадська і станова служба	1651	0.5	13	0.02	1664	0.4	1213	0.3	2426	0.4	3639	0.3	5303	0.4
3. Приватна юридична діяльність	202	0.06	5	0.008	207	0.05	146	0.04	310	0.05	456	0.04	663	0.05
4. Збройні сили	23975	6.6	-	-	23975	5.6	931	0.2	2156	0.3	3087	0.3	27062	1.9
5. Богослуж. правосл. віросповідання	1310	0.4	393	0.6	1703	0.4	792	0.2	1785	0.3	2577	0.2	4280	0.3
6. Богослуж. ін. християн. віросповід	51	0.01	1	0.002	52	0.01	51	0.01	77	0.01	128	0.01	180	0.01
7. Богослуж. не християн. віросповід	700	0.2	-	-	700	0.2	871	0.2	1642	0.3	2513	0.2	3213	0.2
8. Посад. особи при церквах, синагог, молитов. буд., кладовищах і т. ін.	543	0.1	6	0.01	549	0.1	434	0.1	936	0.2	1370	0.1	1919	0.1
9. Навчальна і виховна діяльність	2250	0.6	1249	2	3499	0.8	1572	0.4	2939	0.5	4511	0.4	8010	0.6
10. Наука, література і мистецтво	400	0.1	77	0.1	477	0.1	233	0.06	426	0.07	659	0.06	1136	0.08
11. Лікарська і санітарна діяльність	1293	0.4	619	1	1912	0.5	713	0.2	1506	0.2	2219	0.2	4131	0.3
12. Служба при благочин. закладах	41	0.01	57	0.09	98	0.02	26	0.006	39	0.006	65	0.006	163	0.01
13. Приват. служба, присл., поденники	32576	9	24419	39.7	56995	13.4	15122	3.8	27695	4.4	42817	4.1	99812	6.9
14. Існуючі з дох. із капіталу, нерухом. майна, на кошти. отр. від родичів	4275	1.2	4806	7.8	9081	2.11	3793	0.9	7828	1.3	11621	1.1	20702	1.4
15. Існуючі за рах. казни, громадських закл. і на кошти приват. осіб	5051	1.4	2717	4.4	7768	1.8	362	0.09	572	0.09	934	0.09	8702	0.6
16. Позбавл. свободи, відбув. покар	831	0.2	65	0.1	896	0.2	-	-	-	-	-	-	896	0.06
17. Землеробство	183499	50.5	14950	24.3	198449	46.7	303298	75.9	444374	71.3	747672	73.1	946121	65.3
18. Бджільництво і шовківництво	57	0.02	11	0.02	68	0.02	22	0.006	45	0.007	67	0.006	135	0.01
19. Тваринництво	6785	1.9	192	0.3	6977	1.6	3584	0.9	5761	0.9	9345	0.9	16322	1.1
20. Лісництво і лісові промисли	1307	0.4	13	0.02	1320	0.3	1325	0.3	2140	0.3	3465	0.3	4785	0.3
21. Риболовство і полювання	3788	1	35	0.06	3823	0.9	3081	0.8	5022	0.8	8103	0.8	11926	0.8
22. Добування руд і копальні	1242	0.3	14	0.02	1256	0.3	784	0.2	1221	0.2	2005	0.2	3261	0.2
23. Виплавка металів	6	0.002	-	-	6	0.001	4	0.001	5	0.001	9	0.001	15	0.001
24. Обробка продуктів тваринництва	1425	0.4	14	0.02	1439	0.3	1006	0.3	1929	0.3	2935	0.3	4374	0.3
25. Обробка дерева	5496	1.5	39	0.06	5535	1.3	3415	0.9	6503	1	9918	1	15453	1.1
26. Обробка волокнистих речовин	563	0.2	637	1	1200	0.3	499	0.1	860	0.1	1359	0.1	2559	0.2
27. Обробка металів	9378	2.6	42	0.07	9420	2.2	6403	1.6	11259	1.8	17662	1.7	27082	1.9
28. Обр. мінерал. речовин (кераміка)	774	0.2	25	0.04	799	0.2	669	0.2	1155	0.2	1824	0.2	2623	0.2
29. Виробництва хім. і пов'яз. з ними	196	0.05	10	0.02	206	0.05	133	0.03	251	0.04	384	0.04	590	0.04
30. Винокуріння, пиво, медоваріння	210	0.06	8	0.01	218	0.05	114	0.03	247	0.04	361	0.03	579	0.04
31. Вироб. ін. напоїв	200	0.06	20	0.03	220	0.05	150	0.04	300	0.05	450	0.04	670	0.05
32. Обр. росл. і тварин. харч. продуктів	5276	1.5	233	0.4	5509	1.3	3090	0.8	5343	0.9	8433	0.8	13942	1
33. Тютюн і вироби з нього	471	0.1	398	0.6	869	0.2	265	0.07	462	0.07	727	0.07	1596	0.1
34. Поліграфічне виробництво	684	0.2	42	0.07	726	0.2	287	0.07	599	0.1	886	0.08	1612	0.1
35. Вироб. фізич., хірургіч., оптич., музич. інструм., годин., іграш. та ін.	336	0.1	3	0.005	339	0.08	158	0.04	358	0.06	516	0.05	855	0.06

36. Ювелірна спр., живопис, предмети культу, розкоші і т. ін.	375	0.1	10	0.02	385	0.09	192	0.05	427	0.07	619	0.06	1004	0.07
37. Виготовлення одяжі	9841	2.7	3665	6	13506	3.2	7668	1.9	13852	2.2	21520	2.1	35026	2.4
38. Будівельні і ремонтні роботи	12339	3.4	69	0.1	12408	2.9	5961	1.5	11565	1.9	17526	1.7	29934	2.1
39. Вироб. карет і дерев'яних човнів	299	0.08	4	0.007	303	0.07	195	0.05	395	0.06	590	0.06	893	0.06
40. Вироб-ва, які не увійшли до ін. груп	1081	0.3	20	0.03	1101	0.3	591	0.1	1132	0.2	1723	0.2	2824	0.2
41. Водне сполучення	2946	0.8	18	0.03	2296	0.5	2142	0.5	4328	0.7	6470	0.6	8766	0.6
42. Залізничні дороги	2760	0.8	237	0.4	2997	0.7	1588	0.4	2951	0.5	4539	0.4	7536	0.5
43. Візництво	4987	1.4	52	0.08	5039	1.2	4250	1.1	7869	1.3	12119	1.2	17158	1.2
44. Інші сухопут. сполуч. і зас. пересув.	922	0.3	8	0.01	930	0.2	424	0.1	950	0.2	1374	0.1	2304	0.2
45. Почта, телеграф і телефон	702	0.2	33	0.05	735	0.2	298	0.07	666	0.1	964	0.1	1699	0.1
46. Кредит., громадські комерц. закл.	230	0.06	4	0.007	234	0.06	169	0.04	357	0.06	526	0.05	760	0.05
47. Торгове посередництво	598	0.2	20	0.03	618	0.1	527	0.1	1097	0.2	1624	0.2	2242	0.2
48. Торгівля взагалі	2962	0.8	282	0.5	3244	0.8	2383	0.6	4493	0.7	6876	0.7	10120	0.7
49. Торгівля живою худобою	580	0.2	3	0.005	583	0.1	748	0.2	1313	0.2	2061	0.2	2644	0.2
50. Торгівля зерновими продуктами	2331	0.6	36	0.06	2367	0.6	2105	0.5	3981	0.6	6086	0.6	8453	0.6
51. Торг. ін. продуктами с/г	7106	2	773	1.3	7879	1.9	5275	1.3	10475	1.7	15750	1.5	23629	1.6
52. Торг. будів. матер. і паливом	835	0.2	17	0.03	852	0.2	916	0.2	1475	0.2	2391	0.2	3243	0.2
53. Торг. предм. дом. побуту	329	0.1	13	0.02	342	0.08	187	0.05	344	0.06	531	0.05	873	0.06
54. Торг. метал. вироб., маш. і зброєю	263	0.07	12	0.02	275	0.06	234	0.06	444	0.07	678	0.06	953	0.07
55. Торг. тканинами і предм. одягу	2655	0.7	109	0.2	2764	0.7	1895	0.5	3232	0.5	5127	0.5	7891	0.5
56. Торг. шкурами, хутром та ін.	399	0.1	7	0.01	406	0.1	333	0.08	662	0.1	995	0.1	1401	0.1
57. Торг. предм. розк., мист., культу	166	0.05	23	0.04	189	0.04	107	0.03	175	0.03	282	0.03	471	0.03
58. Торг. іншими предметами	666	0.2	19	0.03	685	0.2	349	0.09	652	0.1	1001	0.1	1686	0.1
59. Торгівля розносна і розвізна	875	0.2	65	0.1	940	0.2	549	0.1	1029	0.2	1574	0.2	2514	0.2
60. Трактири, готелі, клуби, мебл. кімн.	2405	0.7	355	0.6	2760	0.7	990	0.2	2050	0.3	3040	0.3	5800	0.4
61. Торгівля питуща	1113	0.3	94	0.2	1207	0.3	758	0.2	1464	0.2	2222	0.2	3429	0.2
62. Пральні, бані, пункти миття та ін.	689	0.2	2037	3.3	2726	0.6	1061	0.3	1433	0.2	2494	0.2	5220	0.4
63. Особи нез'ясованих професій	1872	0.5	662	1.1	2534	0.6	985	0.2	1877	0.3	2862	0.3	5396	0.4
64. Проституція	16	0.004	441	0.7	457	0.1	13	0.003	21	0.003	34	0.003	491	0.03
65. Невідомі заняття	921	0.3	1296	2.1	2217	0.5	598	0.1	945	0.2	1543	0.1	3760	0.3
Усього	363029	100	61518	100	424547	100	399775	100	623468	100	1023243	100	1447790	100
%	25.1	-	4.2	-	29.3	-	27.6	-	43.1	-	70.7	-	100	-

* Таблиця 13 складена Я.В. Бойко. Розрахунки виконані автором.

Таблиця 14

Розподіл східних слов'ян Тавриди за видами трудової діяльності у кінці XIX ст.*

Групи занять	Чисельність зайнятого населення (осіб обох статей)									
	Все населення		Східні слов'яни							
			Росіяни		Українці		Білоруси		Разом	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Адміністр., суд і поліція	2945	0.69	2131	1.41	411	0.28	24	0.8	2566	0.85
%	100	-	72.4	-	14	-	0.8	-	87.1	-
2. Громад. і станова служба	1664	0.39	817	0.54	465	0.32	21	0.7	1303	0.43
%	100	-	49.1	-	27.9	-	1.3	-	78.3	-
3. Приват. юридична діяльн.	207	0.05	135	0.09	9	0.01	-	-	144	0.05
%	100	-	65.2	-	4.3	-	-	-	69.6	-

4. Збройні сили	23975	5.65	6978	4.61	9491	6.5	113	3.76	16582	5.51
%	100	-	29.1	-	39.6	-	0.5	-	69.2	-
5. Богослуж. правосл. віросп.	1703	0.4	1095	0.72	523	0.35	11	0.37	1629	0.54
%	100	-	64.3	-	30.7	-	0.7	-	95.7	-
6. Богослуж. ін.христ. віросп.	52	0.01	-	-	-	-	-	-	-	-
%	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7. Богослуж. не христ.віросп.	700	0.16	-	-	-	-	-	-	-	-
%	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8. Посад. особи реліг. закл.	549	0.13	174	0.11	115	0.08	1	0.03	290	0.1
%	100	-	31.7	-	20.9	-	0.2	-	52.8	-
9. Навч. і виховна діяльність	3499	0.82	1610	1.06	403	0.27	12	0.4	2025	0.67
%	100	-	46	-	11.5	-	0.4	-	57.9	-
10. Наука, література і мист.	477	0.11	234	0.15	24	0.02	1	0.03	259	0.09
%	100	-	49.1	-	5	-	0.2	-	54.3	-
11. Лікарська і саніт. діяльн.	1912	0.45	1077	0.71	225	0.15	14	0.47	1316	0.44
%	100	-	56.3	-	11.8	-	0.7	-	68.8	-
12. Служ. при благочин. закл.	98	0.02	79	0.05	11	0.01	-	-	90	0.03
%	100	-	80.6	-	11.2	-	-	-	91.8	-
13. Приват. сл., присл., поден.	56995	13.42	29341	19.38	13691	9.34	425	14.15	43457	14.44
%	100	-	51.5	-	24	-	0.7	-	76.2	-
14. Існ. з дох. із капіт., нерух.	9081	2.14	4284	2.83	817	0.56	28	0.93	5129	1.7
%	100	-	47.2	-	9	-	0.3	-	56.5	-
15. Існ. за рах. казни та ін.	7768	1.83	3627	2.4	1215	0.83	33	1.1	4875	1.62
%	100	-	46.7	-	15.6	-	0.4	-	62.7	-
16. Позб. волі, відбув. покар.	896	0.21	550	0.36	131	0.09	1	0.03	682	0.23
%	100	-	61.4	-	14.6	-	0.1	-	76.1	-
17. Землеробство	198449	46.74	48659	32.13	101856	69.5	1495	49.78	152010	50.5
%	100	-	24.5	-	51.3	-	0.8	-	76.6	-
18. Бджільн-во і шовківн-во	68	0.02	24	0.02	28	0.02	2	0.07	54	0.02
%	100	-	35.3	-	41.2	-	2.9	-	79.4	-
19. Тваринництво	6977	1.64	1520	2.99	3356	2.29	50	2.33	4926	2.63
%	100	-	21.8	-	48.1	-	0.7	-	70.6	-
20. Лісн-во, лісові промисли	1320	0.31	294	0.19	181	0.12	3	0.1	478	0.16
%	100	-	22.3	-	13.7	-	0.2	-	36.2	-
21. Риболовство і полювання	3823	0.9	1884	1.24	1610	1.1	36	1.2	3530	1.17
%	100	-	49.3	-	42.1	-	0.9	-	92.3	-
22. Добув. руд і копальні	1256	0.3	741	0.49	239	0.16	24	0.8	1004	0.33
%	100	-	59	-	19	-	1.9	-	79.9	-
23. Виплавка металів	6	0.001	3	0.002	3	0.002	-	-	6	0.002
%	100	-	50	-	50	-	-	-	100	-
24. Обробка волокн. речовин	1200	0.28	311	0.21	175	0.39	13	1.93	499	1.12
%	100	-	25.9	-	14.6	-	1.1	-	41.6	-
25. Обробка прод. тваринниц.	1439	0.34	584	1.82	149	0.1	34	1.13	767	0.13
%	100	-	40.6	-	10.3	-	2.4	-	53.3	-
26. Обробка дерева	5535	1.3	2750	0.39	576	0.12	58	0.43	3384	0.25
%	100	-	49.7	-	10.4	-	1	-	61.1	-
27. Обробка металів	9420	2.22	3882	2.56	1400	0.96	54	1.8	5336	1.77
%	100	-	41.2	-	14.9	-	0.6	-	56.7	-
28. Обр. мінеральн. речовин	799	0.19	261	0.17	364	0.25	17	0.57	642	0.21
%	100	-	32.7	-	45.6	-	2.1	-	80.4	-
29. Вироб. хіміч. та ін.	206	0.05	88	0.06	17	0.01	4	0.13	109	0.04
%	100	-	42.7	-	8.3	-	1.9	-	52.9	-
30. Винокур., пиво, медовар.	218	0.05	103	0.07	22	0.02	-	-	125	0.04
%	100	-	47.2	-	10.1	-	-	-	57.3	-
31. Вироб. ін. напоїв	220	0.05	76	0.05	13	0.01	4	0.13	93	0.03
%	100	-	34.6	-	5.9	-	1.8	-	42.3	-
32. Обробка харч. продуктів	5509	1.3	2041	1.35	723	1.5	32	1.07	2796	0.93
%	100	-	37.1	-	13.1	-	0.6	-	50.8	-
33. Тютюн і вироби з нього	869	0.2	441	0.29	31	0.02	1	0.03	473	0.16
%	100	-	50.7	-	3.6	-	0.1	-	54.4	-
34. Поліграфічне виробн-во	726	0.17	263	0.17	13	0.01	-	-	276	0.09
%	100	-	36.2	-	1.8	-	-	-	38	-
35. Вироб. медич. інстр. та ін.	339	0.08	54	0.04	8	0.01	-	-	62	0.02
%	100	-	15.9	-	2.4	-	-	-	18.3	-
36. Ювелір. спр., мист. та ін.	385	0.09	127	0.08	66	0.05	1	0.03	194	0.06

%	100	-	33	-	17.1	-	0.3	-	50.4	-
37. Виготовлення одяжі	13506	3.18	4639	3.06	1864	1.27	54	1.8	6557	2.18
%	100	-	34.3	-	13.8	-	0.4	-	48.5	-
38. Будів. і ремонтні роботи	12408	2.92	7993	5.28	951	0.65	226	7.53	9170	3.05
%	100	-	64.4	-	7.7	-	1.8	-	73.9	-
39. Вироб. карет і човнів	303	0.07	167	0.11	22	0.02	-	-	189	0.06
%	100	-	55.1	-	7.3	-	-	-	62.4	-
40. Вироб-ва інші	1101	0.26	712	0.47	137	0.09	8	0.27	857	0.28
%	100	-	64.7	-	12.4	-	0.7	-	77.8	-
41. Водне сполучення	2964	0.7	1567	1.03	816	0.56	4	0.13	2387	0.79
%	100	-	52.9	-	27.5	-	0.1	-	80.5	-
42. Залізничні дороги	2997	0.71	2451	1.62	367	0.25	36	1.2	2854	0.95
%	100	-	81.8	-	12.2	-	1.2	-	95.2	-
43. Візництво	5039	1.19	2390	1.58	572	0.39	28	0.93	2990	0.99
%	100	-	47.4	-	11.4	-	0.5	-	59.3	-
44. Інші сухопут. сполучення	930	0.22	250	0.17	51	0.03	1	0.03	302	0.1
%	100	-	26.9	-	5.5	-	0.1	-	32.5	-
45. Почта, телегр., телефон	735	0.17	545	0.36	75	0.05	15	0.5	635	0.21
%	100	-	74.2	-	10.2	-	2	-	86.4	-
46. Кредит., комерц. закл.	234	0.06	127	0.08	13	0.01	-	-	140	0.05
%	100	-	54.3	-	5.5	-	-	-	59.8	-
47. Торгове посередництво	618	0.15	147	0.1	11	0.01	-	-	158	0.05
%	100	-	23.8	-	1.8	-	-	-	25.6	-
48. Торгівля взагалі	3244	0.76	915	0.6	321	0.22	27	0.9	1263	0.42
%	100	-	28.2	-	9.9	-	0.8	-	38.9	-
49. Торг. живою худобою	583	0.14	91	0.06	98	0.07	-	-	189	0.06
%	100	-	15.6	-	16.8	-	-	-	32.4	-
50. -/- зернов. продуктами	2367	0.56	474	0.31	92	0.06	1	0.03	567	0.19
%	100	-	20	-	3.9	-	0.04	-	23.9	-
51. -/- інш. продуктами с/г	7879	1.86	2319	1.53	479	0.33	16	0.53	2814	0.93
%	100	-	29.4	-	6.1	-	0.2	-	35.7	-
52. -/- будів. матер., паливом	852	0.2	236	0.16	116	0.08	4	0.13	356	0.12
%	100	-	27.7	-	13.6	-	0.5	-	41.8	-
53. -/- предм. дом. побуту	342	0.08	177	0.12	33	0.02	-	-	210	0.07
%	100	-	51.8	-	9.6	-	-	-	61.4	-
54. -/- машин., зброєю і ін.	275	0.06	119	0.08	27	0.02	-	-	146	0.05
%	100	-	43.3	-	9.8	-	-	-	53.1	-
55. -/- тканинами, одягом	2764	0.65	692	0.46	156	0.11	8	0.27	856	0.28
%	100	-	25	-	5.6	-	0.3	-	30.9	-
56. -/- шкурами, хутр. і ін.	406	0.1	92	0.06	22	0.02	2	0.07	116	0.04
%	100	-	22.7	-	5.4	-	0.5	-	28.6	-
57. -/- предм. мистецтва, ін.	189	0.04	85	0.06	11	0.01	1	0.03	97	0.03
%	100	-	45	-	5.8	-	0.5	-	51.3	-
58. -/- іншими предметами	685	0.16	142	0.09	64	0.04	6	0.2	212	0.07
%	100	-	20.7	-	9.3	-	0.9	-	30.9	-
59. -/- розносна і розвізна	940	0.22	153	0.1	174	0.12	6	0.2	333	0.11
%	100	-	16.3	-	18.5	-	0.6	-	35.4	-
60. Трактири, готелі і т. ін.	2760	0.65	1259	0.83	132	0.09	6	0.2	1397	0.46
%	100	-	45.6	-	4.8	-	0.2	-	50.6	-
61. Торгівля питуща	1207	0.28	566	0.37	246	0.17	8	0.27	820	0.27
%	100	-	46.9	-	20.4	-	0.7	-	67.9	-
62. Пральні, бані і т. інше	2726	0.64	1711	1.13	285	0.19	6	0.2	2002	0.67
%	100	-	62.8	-	10.4	-	0.2	-	73.4	-
63. Особи нез'ясов. професій	2534	0.6	943	0.62	565	0.39	20	0.67	1528	0.51
%	100	-	37.2	-	22.3	-	0.8	-	60.3	-
64. Проституція	457	0.11	323	0.21	33	0.02	2	0.07	358	0.12
%	100	-	70.7	-	7.2	-	0.4	-	78.3	-
65. Не вказали занятя	2217	0.52	900	0.59	460	0.31	8	0.27	1368	0.45
%	100	-	40.6	-	20.7	-	0.4	-	61.7	-
Всього (в тис.)	424.55	100.0	148.43	100.0	146.55	100.0	3	100.0	297.98	100.0
%	100.0	-	35.0	-	34.5	-	0.7	-	70.2	-

* Табл. 14 складена Я.В. Бойко. Розрахунки виконані автором.

Джерела та література

1. Герман К.Ф. Описание Таврической губернии // Статистический журнал. – Санкт-Петербург, 1806. – Т. 1. – Ч. 2. – С. 173–242; 1807. – Т. 2. – Ч. 1. – С. 155–234.
2. Скальковский А.А. Хронологическое описание Новороссийского края. 1730–1823 гг.: в 2-х ч. – Одесса, 1836–1838. – Ч. 1. – 1836. – 300 с.; Ч. 2. – 1838. – 354 с.
3. Его же. Опыт статистического описания Новороссийского края: в 2-х ч. – Одесса, 1850–1853. – Т. 1. – 1850. – 364 с.; Т. 2. – 1853. – 555 с.
4. Кабузан В.М. Заселение Новороссии (Екатеринославской и Херсонской губерний) в XVIII – первой половине XIX века (1719–1858 гг.). – Москва: Наука, 1976. – 307 с.
5. Его же. Колонизация Таврической губернии во второй половине XVIII – первой половине XIX вв. // История географических знаний и историческая география. Этнография. – Вып. 3. – Москва, 1969. – С. 19–20.
6. Секиринский С.А. К вопросу о заселении Крыма в конце XVIII века // Известия Крымского педуниверситета. – Симферополь, 1957. – Т. XXIII. – С. 73–87.
7. Его же. Из истории крестьянской колонизации Таврической губернии в конце XVIII – первой половине XIX в. // Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы. 1961 г. – Рига, 1963. – С. 356–362.
8. Бойко Я.В. Заселение Тавриды восточными славянами в конце XVIII – первой половине XIX вв. // Материалы IV международной научно-практической конференции “Севастопольские Кирилло-Мефодиевские чтения”, 9–11 сентября 2010 г. – Севастополь, 2010. – 256 с.
9. Російський державний історичний архів у м. Санкт-Петербурзі (далі – РДІА). – Ф. 1281. – Оп. 11. – Спр. 132.
10. Російський державний архів стародавніх актів (далі – РДАСА). – Р. XVI. – Спр. 962. – Ч. 2.
11. РДІА. – Ф. 1281. – Оп. 6. – Спр. 38.
12. РДІА. – Спр. 47.
13. РДІА. – Спр. 48.
14. РДІА. – Ф. 1263. – Оп. 1. – Спр. 2904. – Ж. ст. 666.
15. РДІА. – Ф. 383. – Оп. 25. – Спр. 38831.
16. Бойко Я.В. Заселение Южной Украины. 1860–1890 гг. (историко-экономическое исследование). – Черкассы: Сіяч, 1993. – 256 с.
17. Його ж. Переселенська політика та переселенське законодавство в Росії (60–80 роки XIX ст.) // Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. – Вип. 80. – Черкаси, 2005. – С. 61–75.
18. Його ж. Самовільне переселення селянства на Південь України (друга половина XIX – початок XX ст.) // Південна Україна XVIII-XIX століття. Записки науково-дослідницької лабораторії історії Південної України ЗДУ. – Вип. 2. – Запоріжжя, РА “Тандем-У”, 1996. – С. 124–130.
19. Підрахунки зроблені автором за джерелом: Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 год. – Т. XLI: Таврическая губерния. – Санкт-Петербург, 1904. – 309 с.
20. Бойко Я.В. Размещение русского этноса в Крыму (конец XIX – начало XX вв.) // Международная научно-практическая конференция “Этнография Крыма XIX–XX вв. и современные этнокультурные процессы”, 12–14 декабря 2007 г. – Симферополь, 2008. – 238 с.
21. Его же. Расселение русского и украинского этносов в Крыму и Северной Таврии (конец XIX – начало XX вв.) // Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии. – Симферополь, 2008 г. – 374 с.
22. Его же. Размещение и удельный вес русского этноса в Северном Причерноморье (Новороссии) на переломе XIX–XX вв. // III Международная конференция “Причерноморский регион в контексте европейской политики: прошлое и настоящее”, 4–6 сентября 2008 г., ОНУ. – Одесса, 2008. – С. 350–362.
23. Його ж. Розміщення українського етносу у Північному Причорномор’ї (кінець XIX – початок XX ст.) // Четверті міжнародні Гуржіївські історичні читання, 21–22 вересня 2009 р. Зб. наук. праць, присвячений члену-кореспонденту АН УРСР І.О. Гуржію. – Черкаси, 2009. – С. 150–157.
24. Його ж. Розміщення білоруського етносу у Північному Причорномор’ї (кінець XIX – початок XX ст.) // Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В.О. Сухомлинського. Зб. наук. праць. – Вип. 27: Історичні науки. – Миколаїв: МДУ, 2009. – С. 20–34.
25. Його ж. Розселення переселенців та розміщення представників східнослов’янських етносів у Північному Причорномор’ї (друга половина XIX – початок XX ст.) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – Вип. XXVII. – С. 44–54.
26. Распределение населения по видам главных занятий и возрастным группам по отдельным территориальным районам. – Табл. XX. – Т. 1. – Санкт-Петербург, 1905. – 495 с.
27. Численный состав рабочих в России на основании данных первой всеобщей переписи населения Российской империи 1897 г. – Т. 2. – Санкт-Петербург, 1906. – 455 с.
28. Распределение рабочих и прислуги по группам занятий и по месту рождения на основании данных первой всеобщей переписи населения Российской Империи 28 января 1897. – Санкт-Петербург, 1905. – 47 с.
29. Бойко Я.В. Неземледельческая деятельность мигрантов и местного крестьянства в Северном Причерноморье в конце XIX в. (по материалам переписи населения 1897 г.) // Материалы XXX Сессии симпозиума по аграрной истории Восточной Европы “Неземледельческая деятельность крестьянства и особенности российского социума”. – Москва - Тула, 2006. – 367 с.
30. Його ж. Розміщення та розподіл за видами діяльності сезонних мігрантів та місцевих робітників на півдні України у кінці XIX ст. // Вісник Черкаського університету. – Вип. 62. Серія: Історичні науки. – Черкаси, 2007. – С. 115–126.
31. Державний архів у Автономній республіці Крим (ДААРК). – Ф. 529. – Оп.1. – Спр. 66.
32. ДААРК. – Спр. 72.
33. Статистический справочник Таврической губернии. – Вып. 1–8. – Симферополь, 1915. – 1018 с.
34. РДІА. – Ф. 391. – Оп. 2. – Спр. 51.

35. РДІА. – Спр. 1227.
36. РДІА. – Оп. 3. – Спр. 547.
37. РДІА. – Оп. 2. – Спр. 835.
38. РДІА. – Оп. 3. – Спр. 151.
39. РДІА. – Спр. 990.
40. РДІА. – Спр. 1037.
41. РДІА. – Оп. 5. – Спр. 1125.
42. РДІА. – Ф. 1282. – Оп. 3. – Спр. 463.

Бойко Я. В. Заселение Тавриды восточными славянами во второй половине XIX – начале XX вв.
В статье рассмотрен процесс заселения Тавриды восточными славянами во второй половине XIX – начале XX вв. Определены места выхода, численность переселенцев, освещена география их расселения в городах и селениях Крыма и Северной Таврии. Раскрыто размещение восточных славян в городской и сельской местности Таврической губернии, освещены этнический состав и структура занятости ее населения на переломе XIX-XX вв.

Ключевые слова: переселенцы, мигранты, эмиграция, расселение, размещение, восточные славяне.

Boyko Ya. V. The settling of the Eastern Slavs in Taurida in the second half of the 19th and beginning of the 20th centuries

The article deals with the process of settling of the Eastern Slavs in Taurida in the second half of the 19th and beginning of the 20th centuries. The places of leaving and the quantity of migrants are determined. The geography of their settling in towns and powiats in Crimea and Northern Taurida is clarified. The author uncovers the distribution of the Eastern Slavs in towns and rural areas of the Taurida Governorate. The ethnic groups of the population and the structure of its employment at the end of the 19th and beginning of the 20th centuries are determined.

Keywords: migrants, immigrants, emigration, settling, distribution, the Eastern Slavs